

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXIII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 72

София, сбота, 8 април

1933 г.

78. заседание

Срѣда, 5 април 1933 година.

(Открито отъ председателя А. Малиновъ въ 16 ч. и 45 м.)

СЪДЪРЖАНИЕ:

Стр.

Стр.

Запитване отъ народнитѣ представители д-ръ Г. М. Димитровъ, И. Дуковъ, С. Кирчевъ и А. Аврамовъ къмъ министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве относно забраната и разтурването на събрания, разтурването насила на общински съвети и пр. (Съобщение) 1645

Законопроектъ за разрешаване временни кредити за нуждитѣ на държавата презъ месецитѣ април и май отъ финансовата 1933/1934 г. (Първо и второ четене) 1645, 1660

Дневенъ редъ за следващото заседание 1661

Председателъ: (Звъни) Понеже присѣствуватъ нужното число народни представители, обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсѣствуватъ следнитѣ г. г. народни представители: х. Галибовъ Юсенинъ, Джабарски Стоянъ, Джанкардашлийски Димитъръ, Каракашевъ Никола, Костовъ Георги, Кръстевъ Гето, Кършовски Крумъ, Лоловъ Господинъ, Манафовъ Христо, Мартулковъ Алекси, Мустафовъ Али, Мутафовъ д-ръ Христо, Наумовъ Александъръ, Неновъ Атанасъ, Петковъ Петко, Рафайловъ Филиппъ, Русиновъ Костадинъ, Савовъ Николай, Сидеровъ Коста, Станковъ Владимиръ, Ташевъ Димо, Фенерковъ Петъръ, п. Христовъ Георги, Христовъ Трайко, Цановъ д-ръ Асенъ и п. Цвѣтковъ Кръстю)

Г. г. народнитѣ представители д-ръ Георги М. Димитровъ, Иванъ Дуковъ, Стефанъ Кирчевъ и Аврамъ Аврамовъ интерпелиратъ г. министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве. Въ своята интерпелация, следъ като я развиватъ надълго, тѣ му задаватъ следнитѣ въпроси, на които чакатъ отговора на министра: (Чете)

„1. На какво основание сж били забранени и разтурени споменатитѣ въ интерпелацията събрания на мирни български граждани и не намира ли правителството, че то нарушава конституцията и осветенитѣ отъ нея граждански права и свободи;

2. На какво основание се разтурватъ насила отъ органитѣ на властѣта неудобнитѣ на правителството общински съвети и по този начинъ се унищожава най-флагрантно автономията на общинитѣ, и

3. Какви мѣрки е взело или сѣта да вземе правителството за наказание провиненитѣ органи на властѣта, за да даде удовлетворение на възмутената народна съвѣст и накърненото достоинство на народния представителъ?“

Интерпелацията ще се изпрати на надлежния министъръ и на реда си ще бѣде поставена на дневенъ редъ.

Присѣстваме къмъ първата точка отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за разрешаване временни кредити за нуждитѣ на държавата презъ месецитѣ април и май отъ финансовата 1933/1934 г.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта.

Секретаръ Д. Тотевъ (д): (Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 63)

Председателъ: Има думата следниятъ представител г. Андрей Ляпчевъ.

А. Ляпчевъ д. сг): (Отъ трибуната) Г-да! Министъръ-председателъ ни спомена причината, която е заставила правителството да иска дванадесетинки. Тя е, че правителството е имало да урежда въпроса за нашитѣ задължения въ чужбина, отъ годишната служба на които, до известенъ размѣръ, зависи и бюджетътъ. Ако би било само това, азъ бихъ казалъ, че нѣмаше защо бюджетътъ да закъснява, защото въ единъ или другъ размѣръ тая служба щѣше да съществува и, веднѣжъ станала известна, щѣше да се пооправи приготвениятъ бюджетъ и ние можехме да пристѣпимъ направо къмъ разглеждане на редовния бюджетъ на нашата държава въ едно време, когато не всѣки месецъ, а всѣка седмица е скѣпа.

Тѣй или иначе ние сме предъ законопроекта за дванадесетинки. Правителството е успѣло да добие статуквото по отношение лесницата на службата по държавнитѣ заеми, което ще рече, че ние отъ тая гледна точка не имаме бюджета такъвъ, какъвто бѣ презъ миналата 1932/1933 финансова година.

Самиятъ законопроектъ има три особености.

Първата е — и споредъ мене, чл. 1 е несполучливо редактиранъ — искането да се разреши на министра на финанситѣ кредитъ за посрещане неотложни нужди за министерствата и дирекциитѣ до 600.000.000 л. — разбирамъ месечно до 600.000.000 л. Тая редакция, така както е, съвсемъ не е ясна. Сѣщо се иска да се разрешатъ за отдѣлния бюджетъ на Главната дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата 200.000.000 л. Всичко останало по тоя въпросъ е само едно формално нареждане, което само по себе си следва, щомъ приемемъ горното.

Втората особеностъ е, че съ тоя законопроектъ се искатъ не дванадесетинки отъ бюджета, който изтича

както обикновено става, а се иска една глобална сума за министерствата и дирекциите.

Третата особеност е по-скоро от смѣтководенъ характеръ. Думата ми е за забележката, съ която се иска да се постигнатъ икономии отъ заплатитѣ на чиновницитѣ. Тая забележка гласи: (Чете) „Основнитѣ размѣри на заплатитѣ на държавнитѣ служители отъ 2.001 л. нагоре, започнава отъ 1 априлъ 1933 г., се закрѣпаватъ по на 100 л. въ полза на съответния бюджетъ“.

Това сѣ особеноститѣ на тоя бюджетопроектъ за дванадесетинки.

Азъ не бихъ взелъ думата, ако би трѣбовало да се ограничи съ казаното по законопроекта. Взехъ я, защото смѣтахъ, за себе си поне, да направя единъ прегледъ на нашето финансово положение отъ 20 години наисамъ. Защото изтеклитѣ 20 години, г-да, това сѣ годинитѣ на войнитѣ у насъ; отъ 1912 г. досега имаме 20 години. Тоя периодъ е много важенъ. И отъ него зависятъ много въпроси. Преди всичко отъ неговото добросъвестно и по възможностъ точно разбиране зависятъ и отношениата между разнитѣ парламентарни групи, когато се препиратъ кое управление какви резултати е дало въ финансово отношение. Защото, съ прискърбие трѣбва да отбележа, въ това отношение отъ всички страни, отъ кѣде повече, отъ кѣде по-малко, има една бъркотия, която въ повечкото случаи сигурно е отъ непознаване на въпроса и която бъркотия дава въ резултатъ единъ смутъ въ нашето общество, какъ се управлява тая държава. Тоя смутъ сигурно не се ограничава само у насъ, той се отразява и въ чужбина. Когато постоянно отъ туй мѣсто или отъ министерската маса дори не малко пжти се подлага на оспорвания, на пререкания този въпросъ и човѣкъ дохожда до заключение да не може да се справя кое е истината и по-нататкъ да мисли дори: въ тая държава като-че-ли всички управления се занимаватъ съ разточителство, съ грабежъ и т. н.

Азъ ще се помѣтя съ малки бележки да хвърля що-годе свѣтлина върху тоя въпросъ и, както азъ съмъ убеденъ, да се разбере, че далечъ не заслужаватъ тѣзи ругатни управленията на България и може-би тѣ иматъ основание изцѣло да бждатъ похвалени, когато нѣщата се погледнатъ така, както трѣбва.

Ще започна отъ тамъ, отъ гдето обикновено е прието да се свършва, затуй защото искамъ дневното положение да бжде по възможностъ изяснено.

Къмъ 31 декемврий 1932 г. Дирекцията на държавнитѣ дългове ни дава следната смѣтка за наши задължения и дългове: вътрешенъ дългъ — 5.307.000.000 л.; външенъ дългъ, който се състои отъ предвоенни задължения, пресмѣнати споредъ лесницата отъ спогодбата презъ 1926 г. — 10.173.000.000 л.; 7% заемъ, нареченъ бѣжански — 1.629.000.000 л.; 7½% заемъ, нареченъ стабилизационенъ — 3.314.000.000 л.

И всичкитѣ задължения, които имаме да дължимъ сега по договора Ньой за всевъзможни заеми, възлизатъ на 4.569.000.000 л. и разни други 947.000.000 л.

Всичко външни задължения — 20.670.000.000 л.

Всичко консолидиранъ дългъ — 25.935.000.000 л.

Къмъ него Дирекцията на държавнитѣ дългове, споредъ официалната публикация отъ 15 февруарий т. г., прибавя съкровищни бонове 879.000.000 л., други задължения 599.000.000 л. или общо 1.478.000.000 л.

Всичко 27.413.000.000 л.

Ще си служа по-скоро съ сведенията отъ Народната банка, защото въ случая не ме интересува формалната страна за приключването на бюджетитѣ, а ме интересуватъ касовитѣ резултати, резултатитѣ за държавното съкровище. Споредъ едни сведения, придобити отъ тамъ, държавното съкровище къмъ 31 януарий 1933 г. е било задължено: неизплатени заплати и пенсии до него време — 1.112.000.000 л. — излишно е да ви давамъ подробности; задължения по доставки — 347.000.000 л.; задължения къмъ разни учреждения — 43.000.000 л.; външни задължения всѣкакви, летящи — 131.000.000 л. Или всичко вътрешни и външни задължения — 1.633.000.000 л.

Освенъ това, за посрещане текущи разходи съкровището си е послужило съ съкровищни бонове 600.000.000 л., нетрансферирани суми Вато — 278.900.000 л. и заеми отъ фондове — 517.000.000 л. Всичко краткосроченъ летящъ дългъ — 1.395.900.000 л. Печалби отъ сребърнитѣ монети — 863.000.000 л., печалби отъ меднитѣ и никелови монети — 317.000.000 л., всичко — 980.000.000 л. Или общо съкрови-

щето си е послужило съ краткосречни заеми за покриване на текущи разходи въ размѣръ на 2.375.900.000 л.

Следователно общото задължение на съкровището къмъ 31 януарий 1933 г. възлиза на 4.009.317.495 л.

Срещу тѣзи задължения съкровището на 1 февруарий 1933 г. е разполагало съ 18.463.000 л. На 30 юний 1931 г. съкровището е имало задължения 923.463.000 л. и наличностъ 29.045.000 л. Следователно, за 1 година и 7 месеца нашиятъ летящъ дългъ се е увеличилъ съ 3.096.436.000 л.

Казна се, г-да, че цифритѣ дѣнсуватъ, както имъ се свири, обаче азъ нѣмамъ намѣрение да представлявамъ тѣзи смѣтки, за да внасямъ заблуда, нито пъкъ искамъ да печеля похвала за нѣкого.

Може да стане въпросъ, доколко това, което се дава като летящъ дългъ въ изданието на Финансовото министерство, отговаря на онова, което азъ ви прочетохъ тукъ — въпросътъ, г-да, е на разбиране — защото много отъ тѣзи суми, които азъ ви посочихъ като летящъ дългъ, може би сѣ оформени или ще бждатъ оформени. Напр., вчера тукъ се каза, че заемитѣ отъ фондоветѣ — ако не всички, не зная точно колко, не се опредѣли — ставатъ окончателенъ приходъ на държавата. Ако тѣ ставатъ окончателенъ приходъ на държавата, тогава тѣзи 517.000.000 л. вече не сѣ летящъ дългъ. Другъ е въпросътъ, че сѣ ограничени фондоветѣ. Най-после, нужна законъ измѣнява. Може би тѣй е станало, но, отъ гледна точка на летящъ дългъ, то се оформява. Може би сѣщото е станало или ще стане и по отношение задълженията на държавата къмъ Народната банка — да ѝ се върне печалбата отъ сребърнитѣ и никеловитѣ монети въ размѣръ на 980.000.000 л. Тогава и тая сума веднага се намалява отъ летящия дългъ.

Но като отбелязвамъ тѣзи нѣща, азъ искамъ да обърна вниманието ви на това, че използването на такива приходи въ сѣщностъ е единъ дългъ. Това трѣбва добре да го поминимъ. Азъ зная, че даже богатата Франция преди година-две, поради голѣмитѣ дефицити въ нейния бюджетъ, не следва правилото на финансовата наука, че размѣнитѣ монети, чиято номинална стойностъ не отговаря на тѣхната вътрешна стойностъ, макаръ да не сѣ хартия, но се считатъ приблизително като хартия и че печалбитѣ отъ тѣхъ трѣбва да отиватъ за намаление на дългъ, защото иначе тѣ сѣ дългъ; то е все равно, че си взелъ повечко банкноти. И тѣ тамъ така го наредиха, като изоставиха здравото разбиране на финансовата наука. А пъкъ ние, ограничени съ протокола по прилагането на нашитѣ мѣроприятия, трѣбваше да извоюваме това нѣщо, за да можемъ да бждемъ облекчени — извоювано, обаче отложено съ огледъ, че ще се доплати отъ нѣкого отъ идущитѣ бюджети. За жалостъ, тия идущи бюджети, отъ 1931 г. насамъ, сѣ такива, че навѣрно и тѣ тамъ трѣбва да сѣ се убедили, какво тази работа е невъзможно да стане.

Дълженъ бѣхъ да направя тѣзи уговорки, за да се разбере евентуално и разликата между онова, което се дава като летящъ дългъ въ изданието на Финансовото министерство, и онова, което азъ давамъ като летящъ дългъ по сведенията ми отъ 31 януарий т. г.

Г-да! Досежно приходитѣ, разходитѣ и пр. на бюджета за 1932/1933 финансовъ година, който се привърши преди мѣсечно дни, азъ имамъ едни сведения, които ще прочета въ голѣми линии, защото не искамъ по-нататкъ да илюстрирамъ мисълта си по нашето положение.

Къмъ 31 януарий 1933 г. приходитѣ по редовния бюджетъ за 1932/1933 г., заедно съ слѣтитѣ фондове, възлизатъ на 4.027.000.000 л., а по бюджета на Дирекцията на железницитѣ — 970.000.000 л., или всичко 4.997.000.000 л.

Тукъ става дума за слѣти фондове. Това трѣбва да се има предъ видъ, когато искаме да правимъ сравнение съ нѣкои предишни бюджети, напр., съ бюджета за 1929/1930 г. Дотогазъ тия фондове, които сега сѣ частъ отъ редовния бюджетъ, бѣха отбѣлни и, следователно, всѣки, който ще сравнява бюджета, да речемъ, отъ 1926 г., съ бюджета отъ 1930 г., ще направи грѣшка, ако не вземе въ съображение, че той е увеличенъ съ 250 или 300 милиона лева поради включването на тѣй нареченитѣ слѣти фондове въ него. А тия нѣща често пжти се забравятъ.

Разходитѣ къмъ 31 януарий 1933 г. по редовния бюджетъ за 1932/1933 г. и слѣтитѣ фондове възлизатъ на 3.861.000.000 л., а по бюджета на железницитѣ — 724.000.000 л., или всичко 4.585.000.000 л. За жалостъ, къмъ нея дата има неизплатени платежни заповѣди за заплати, за пенсии, за доставки и т. н. въ размѣръ на 1.333.000.000 л., което ще каже, че срещу единъ приходъ крѣгло да го

кажемъ отъ 5 милиарда лева, имаме единъ разходъ отъ 5.918.000.000 л. или единъ дефицитъ, макаръ и времененъ, къмъ нея дата по бюджета 1932/1933 г. отъ кръгло 920.000.000 л.

Характерно е, че по него бюджетътъ къмъ датата 31 януарий 1933 г. има постъпления съ 400 милиона лева по-малко спрямо постъпленията къмъ датата 31 януарий 1932 г. — значи, спрямо миналата година — което прави 10%, а спрямо предвиденото има едно намаление отъ 20%, което прави единъ милиардъ лева. Като характеристика за печалното положение на тия постъпления бихъ могълъ да приведа поземелния данъкъ. Вие помнете, че се предвидъ миналата година да постъпи отъ поземеленъ данъкъ една сума отъ 200 милиона лева, като се освободика отъ данъкъ ония, които владѣятъ до известно количество декари земя. Е добре, срещу тия 200 милиона лева за 10 месеца сж постъпили всичко на всичко 16 милиона лева или 8% отъ предвиденото. Струва ми се, че по тоя данъкъ въ бюджета за идната 1933/1934 г. не трѣбва да се допуска сакщата грѣшка. Не съмъ азъ да отказвамъ намаляние на поземелния данъкъ, защото той е размитъ теленъ данъкъ, размѣрътъ на който се опредѣля въ бюджета. Но който смѣта, че може да опредѣля тоя данъкъ съ огледъ на това, кой колко декари има и споредъ това да го плаща или да не го плаща, помнете ми думата, той по-добре ще направи да каже да се заличи тоя данъкъ. То не върви, нито има нѣкакво основание за това. Г. Иванъ Бешковъ — съжалявамъ, че го нѣма сега тукъ — въ речта си миналата година каза следното нѣщо, което ми направи силно впечатление, защото човѣкътъ живѣе на село, па има известни познания по финансовата наука: „Не е мѣчно положението на онзи земледѣлецъ-стопанинъ, който владѣе до 50 декара, да си плати данъка, а е мѣчно положението на онзи, който владѣе надъ 100 декара или надъ 150 декара. Защо?“ — Това сж неговии думи, г-да, и има тамъ основание, защото въпросътъ е досежно плащането; азъ мога да ви посоча и стенографскитъ дневници, ако стане нужда. — „Защото, казва, онзи, който има този малъкъ размѣръ декари, той има и странични занятия, а онзи, който има повече декари, той нѣма странични занятия“. Въ всѣки случай, ако поставите едно разграничение на декари, азъ ви моля, заличете поземелния данъкъ окончателно и търсете срѣдства отъ другадѣ нѣкъде, ако ги имѣтите. Защото нито отъ финансовата наука този реаленъ данъкъ се оправдава при такова разграничение, нито той може да се събира, като се държи постоянно такава смѣтка. Защото, ако остане това разграничение, вие ще подхранвате най-големата пакостъ за нашето земеделско стопанство. Коя е тя? Тя е, знаете всички, голѣмото раздробление на имотитъ. Защото, когато вие създавате такива закони, които даватъ възможностъ на хората да не плащатъ данъци, тѣ ще използватъ това и ще побързатъ да разпокъсатъ земятъ си.

Нѣкой отъ земледѣлцитъ: На босня царвудитъ не могатъ да се взематъ.

А. Ляпчевъ (д. сг): Или поземелниятъ данъкъ ще бѣде еднакъвъ за всички, съобразно декаритъ — той е реаленъ данъкъ — или го махнете съвсемъ. Ако го намалите, намалете го пропорционално за всички, иначе ще съберете толкова, колкото сте събрали миналата година — срещу предвидени 200 милиона 16 милиона или 8%.

Характерно е още за изтеклитъ 10 месеца отъ 1932/1933 финансова година, за които привеждамъ данни, че разходитъ не се намаляватъ. Разходитъ, както казахме, сж 5 милиарда и 917 милиона лева, а презъ 1931/1932 г. тѣ сж били 5 милиарда 968 милиона лева. Разликата е незначителна. Освенъ това, отбелязахме, че неизплатенитъ платежни заповѣди възлизатъ на 1 милиардъ 332 милиона лева срещу 520 милиона лева на сжщата дата за 1931/1932 финансова година. Не се съглеждатъ изобщо въ бюджета, особено въ неговото упражнение, нѣкакви сериозни намаления. Азъ съмъ ималъ случай тукъ не веднѣжъ да реагирамъ срещу ония господа, които сж смѣтали, че финансовиятъ министъръ може да намалява бюджета колкото ще и както ще и да запази службитъ. Азъ съмъ казвалъ не веднѣжъ, че нѣма да има сериозно намаление на нашитъ разходи дотогава, докогато имате тази организация на службитъ, която съществува. Намаленията, които ще направите, сж повече или по-малко отъ значение, но нѣма да дадатъ голѣмъ бюджетенъ резултатъ, който да се хвърли на око и чрезъ който да правите една или друга финансова политика. Но случаятъ, г-да, е изключителенъ. Не ща да бѣда приятенъ на никого. Фактъ е, обаче, че ако презъ 1929/1930 г. ние имаме —

примѣрно говоря — 3.000 индексъ спрямо 1914 г. да кажемъ, презъ 1932 г. имаме 2.000. Това е едно поевгняване на живота съ 1/3. Кѣде се е отразило това намаляване въ разходитъ на този бюджетъ? Този е сериозенъ въпросъ, на който трѣбва да се отговори. Какво се е правило, че не се е държало смѣтка за това? Смѣтамъ, че щѣше да бѣде отначалото неприятно, но въ всѣки случай отпосле задоволително, ако всѣки чиновникъ получеше редовно, макаръ и по-малко, отколкото, както е днесъ, да не може да получи презъ месецъ априлъ заплатата си за месецъ декемврий или януарий.

П. Попивановъ (з): А още по-хубаво щѣше да бѣде, ако имаме отъ нѣкъде заемъ, за да можемъ да изплатимъ заплатитъ!

Д. Влаховъ (з): Заемъ нѣкакъ не може ли да направимъ!

А. Ляпчевъ (д. сг): Заповѣдайте сега съ такива противници да спорите по финансови въпроси! (Смѣхъ) Разбира се, това се говори тукъ, но на село какво ще се каже — то пъкъ ще бѣде чудо!

А. Аврамовъ (з): Не разбирагъ хората!

А. Ляпчевъ (д. сг): Да. (Възражения отъ мнозинството) У насъ претендираме да контролираме министри — какъ ги контролираме, знаемъ — но едно се забравя — не се контролиратъ народнитъ представители какво говорятъ. За тѣхъ нѣма никакъвъ контролъ; тѣ могатъ да говорятъ всички нелепости, всички лъжи. Тѣй не върви.

П. Попивановъ (з): Това не е лъжа, това е истина, г. Ляпчевъ.

Д. Влаховъ (з): Народнитъ представители не сж отговорни.

А. Ляпчевъ (д. сг): Тѣ не сж отговорни, но има обществено мнение, което трѣбва да ги направи отговорни.

Н. Кемилевъ (д. сг. Ц): Но пословицата казва: „Колкото имъ стига акълътъ“.

А. Ляпчевъ (д. сг): Така е, „колкото имъ стига акълътъ“, но за този акълъ трѣбва да се внимава отъ ония, които си даватъ гласа за тоя господинъ.

К. Караджовъ (з): Не сте Вие отъ много акъллинтъ. Вашиятъ акълъ ни е докаралъ до туй дередже. (Смѣхъ срѣдъ земледѣлцитъ)

А. Ляпчевъ (д. сг): Нѣма да влизамъ въ споръ съ Васъ сега, г. Караджовъ.

С. Таковъ (з): Отговорътъ е хубавъ.

К. Караджовъ (з): Ако имайте акълъ, ние щѣхме да си работимъ дома.

А. Ляпчевъ (д. сг): Азъ не пазихъ неутралитетъ презъ управлението на Радославова, за да му дамъ възможностъ да обяви война. Вие пазихте неутралитетъ и телеграфирахте отъ тукъ въ Виена, че е спечелена земеделската парламентарна група — за какво? — за политиката на Радославова, и който, докато стои на власт, ще има възможностъ да обяви войната и всички, заедно съ дѣдо Георги, ще стидете да се биете по нареждане на дѣдо Радославова. Това се дължи на поведението на вашата група. Азъ съмъ си късалъ подметкитъ тукъ да гоня ваши хора, като г. Недѣлко Атанасовъ, който сега си е вече тукъ, за да ги убеждавамъ, че щомъ оставихте презъ м. май 1915 г. властта на Радославова, той не може да прави друго, освенъ да върви съ централнитъ сили. Ваша е отговорността зай-много — знаете много добре. (Възражения отъ земледѣлцитъ)

Председателътъ: (Звъни)

Д-ръ Г. М. Димитровъ (з. Ст): Това е хептенъ кесимъ казано.

А. Ляпчевъ (д. сг): Да не говоря за другитъ ви отговорности. Такива нѣма да намѣрите у менъ.

И. Драгойски (д): Това е много сериозенъ финансовъ въпросъ!

А. Ляпчевъ (д. сг): Има много поучителни неща да се кажат за всевъзможните странични служби, които сж извън бюджета, но които единъ денъ ще дадатъ своето отражение въ бюджета. Да вземемъ, напр., Дирекцията за храноизносъ. По мои сведения, държавата дължи: за доставени ѝ храни за войската и пр., които не е платила — 100 милиона лева; дължи и за капиталъ, за взети заеми отъ Земледѣлската банка — 162 милиона лева; дължи за съкровищни бонове къмъ Земледѣлската банка 120 милиона лева. Значи, дълговетъ къмъ Земледѣлската банка възлизатъ на 382 милиона лева. Освенъ това има около за 72 милиона лева съкровищни бонове, които се намиратъ у частни лица. Значи, има 454 милиона лева дългъ, който не фигурира никъде, но който единъ денъ ще се отрази, освенъ, разбира се, ако не дойде нѣкой законопроектъ като вчерашния, съ който правителството да каже: дълговетъ къмъ държавните банки се считатъ държавни приходи, и тогазъ, разбира се, тия смѣтки ще се изравнятъ.

Отъ значение бѣше за мене да видя, къмъ последната дата, какво собствено се дължи отъ тѣй наречениѣ непреведени въ чужбина суми по службата на заемитѣ. Констатирамъ, че на 15 февруарий 1933 г. има 360 милиона лева, отъ които държавата е взела на заемъ съ съкровищни бонове, носящи 6% лихва, 279 милиона лева. Това не може да се опровергае, г-да.

По този въпросъ, както ни съобщи г. министъръ-председателъ, има една промѣна, която може би по-нататкъ да си спомна, за да я обясня по-подробно, но въ всѣки случай и сега да я припомня. Споредъ тая спогодба, за въ бѣдеще ще се открива една текуща смѣтка за тѣзи непреведени суми, която ще се ръководи отъ Дирекцията на държавните дългове и която ще има една лихва, до колкото азъ зная, споредъ съществуващитѣ лихви, 6% и която текуща смѣтка ще дава възможностъ на държавата, безъ посредничеството на комисари и съветници, да използва тѣзи непреведени суми за своитѣ бюджетни нужди. Както виждате, едно голѣмо облекчение, но все пакъ едно облекчение, което е отлагане и носяще лихва.

Д. Дрънски (д): Мисля, че нѣма лихва.

А. Ляпчевъ (д. сг): За васъ — не; за мене, за жалостъ — да. — Азъ даже мога да ви кажа, че освенъ съкровищните бонове, които носятъ своята лихва, за останалитѣ суми, които държавата е взела и не ги е уредила нѣкакъ, по смѣтката до 15 февруарий 1933 г., има кръгло 7 милиона лева лихва или още по-точно — 6.800.000 и нѣщо. Тѣй че тая работа не се приказва на аба.

По тѣзи странични задължения, две думи и за онова малко, по членове, законче, но голѣмъ законъ по своитѣ послѣдствия, именно две думи по закона за г. Гичевъ, бившъ министъръ на земедѣлието. Тоя законъ е само отъ 3 члена, но всѣки единъ отъ тия три члена съдържа въ себе си материя за единъ голѣмъ законъ съ голѣми послѣдствия. Първия и втория членове азъ изоставямъ. Чл. 3 казва, че при Земледѣлската банка ще се образува единъ специаленъ отдѣлъ, за да се вършатъ търговии. Доскоро Земледѣлската банка вършеше всичко на комисионни начала, и то ограничено. Съгласно програмната речъ на сегашния управител на Земледѣлската банка — мой добър познатъ, дори и приятелъ ще кажа — Земледѣлската банка не трѣбва да гледа толкова много да бѣде банка, колкото трѣбва да бѣде единъ търговецъ, за да улесни продажбитѣ и покупкитѣ, нуждни за нашето селско земледѣлско стопанство. На пръвъ погледъ една много добра идея, която е блязнула навремето и мене, на която се дължи и идеята за Интернационалната банка, създадена пакъ съ държавни капитали, изоставена, обаче, неуредена тѣй както трѣбва, и тя се занимава съ съвсемъ други въпроси. Но никога не съмъ допускалъ, че една банка, като Земледѣлската банка или Кооперативната банка — защото сега и тя потеглюва въ този пътъ — ще се занимава съ търговии. Тия търговии колко стотици милиони лева ще дадатъ загуба за Земледѣлската банка, респективно за държавата, азъ въ тоя моментъ не съмъ въ положение да кажа. Но че ще дадатъ загуби, това смѣтамъ, че никой нѣма да откаже — и търговията ѝ съ ориза, и търговията ѝ съ пашкули, и търговията ѝ съ тютюнъ, въобще всичката тая търговия, която тамъ ще се върши, ще има само неблагоприятни за държавното съкровище резултати.

Казахъ, г-да, че изобщо финансовото управление на нашата страна презъ изтеклитѣ 20 военни и бурни години не е за укоръ. И за да видите, че това е така, азъ ще си

послужа съ нѣколко цифри. Периодътъ 1879—1911 г., въ който влиза сръбската война, се приключва съ приходъ 2 милиарда 817 милиона лева и съ разходъ 2 милиарда 837 милиона лева или съ единъ дефицитъ отъ 20 милиона лева предвоенни. И тѣ сж златни; и сегашнитѣ сж златни, само че тѣ сж предвоенни. За извънредни разходи — постройка на желѣзници близо 2 хиляди километра, пристанища, откупване на желѣзници и пр. пр. — се е изразходвало за това време всичко около 700 милиона лева, които сж покрити съ заеми. Тѣ сж нашитѣ предвоенни заеми, въ които влизатъ, разбира се, и окупационнитѣ, и всѣкакви други наши нѣкогашни задължения, нѣкои отъ които сж заличени поради особенитѣ пертурбации, превратности въ политическия животъ на народитѣ. Заличено е, напр., нашето задължение отъ 82 милиона лева, съ 4½% лихва, къмъ руската държава, която сума се даде за откупване на източнитѣ желѣзници, за погасяване на старитѣ задължения на Източна Румелия къмъ турската империя, както и за окончателното ликвидиране на въпроса за независимостта. Ние почти нищо не успѣхме да дадемъ срещу това задължение, но то бѣше така оформено, че тѣзи 82 милиона лева, за които руската държава ставаше кредиторъ на насъ, тя не ги плати на Турция въ пари, а тя освободи на Турция, ако се не лѣжа, около 40 анюнетти или годишни вземания отъ нейното вземане за обезщетение на войната отъ 1877—1878 г. Като станаша другитѣ войни, Брестъ-Литовскъ и пр. и пр., всичко това се приключи така, че само по себе си следваше това да се заличи и то е заличено. И у насъ е заличено. Такива пакости съмъ правилъ азъ. Все такива ще ги намѣрите.

Ц. Стоянчевъ (з): И други има.

А. Ляпчевъ (д. сг): Сега за периода 1912—1914 г. До колкото бѣ възможно да стане едно изчисление, увеличението на дълга на държавното съкровище, оформенъ и неоформенъ, възлиза на 400 милиона лева предвоенни; а за периода 1912—1922 г., значи, до момента, когато Комисията по репарациитѣ започна тукъ да упражнява своя контролъ, който си има своето значение за по-нататъшното функциониране на Финансовото министерство — разбира се, този контролъ даде своето отражение и въ бюджетнитѣ въпроси — има единъ преразходъ въ текущи лева 6 милиарда 95 милиона. Какво ще рече текущъ левъ? Вие се същатъ, че отъ 1912 г. до 1922 г. левътъ нѣмаше една и съща стойностъ, а имаше различна стойностъ, но счетоводно вървѣше като че ли да е левъ за левъ. Обаче съ огледъ на държавните финанси, на които ще се спра, и особено съ огледъ на народното стопанство, този разходъ не е 6 милиарда и 95 милиона лева днешни. Изчисленъ споредъ курса на нашия левъ презъ тѣзи години, той дава кръгло 1 милиардъ и 900 милиона златни предвоенни лева.

Ако вие ги помножите на днешния курсъ, 27, то би се получило кръгло 50 милиарда лева. Тѣзи 50 милиарда лева, г-да, сж иззети отъ народното стопанство. Тѣзи 50 милиарда лева сж източили въ голѣмъ размѣръ нашето народно стопанство. Тѣ, обаче, де се отразяватъ, отъ де сж се взели? Изяде се капиталътъ на Народната банка, защото се плащаше левъ за левъ, изяде се капиталътъ на Земледѣлската банка, изяде се капиталътъ на много спестования. Всичко онова, което бѣше налице, което съставляваше спестениятъ трудъ, изразенъ въ пари, на единъ народъ, се опропасти. Това бѣ резултатътъ на този преразходъ отъ 6 милиарда текущи лева тогава. А, за да имате една идея какво означава това практически за времето, азъ ще ви припомня.

Въ 1918/1919 г. ние купихме американско брашно по 1-10 швейцарски франка. Купихме го по настояването на г. Драгневъ, на г. Костурковъ и на г. Янко Сакъзовъ. Тѣзи трима смѣтахъ, че, по положението си, тѣ най-много сж длъжни да бѣдатъ отзивчиви къмъ страданията, къмъ нѣмотията на населението, което действително не получаваше нужното количество храна. Тогава азъ бѣхъ министъръ на войната; уважаемиятъ днешенъ министъръ на финанситѣ бѣше директоръ на стопанскитѣ грижи и обществената предвидливостъ. Азъ бѣхъ на противно мнѣние. Може би брутално, смѣтахъ, че въ известни окръзи има храни и, ако и тѣ бѣха изпълнили нарежданията, както другитѣ окръзи ги изпълниха, тѣзи 26 милиона килограма или 26 хиляди тона брашно щѣха да се намѣрятъ. Но предпочете се другото — купихме брашно. Купихме го по 1-10 л. швейцарски, значи, по 30 л. днешни, а го продадохме по 5 л. Това е значението на текущъ левъ за онова време.

За този преразходъ отъ 6.095.000.000 л., може би, ще се направи отъ нѣкъде упрѣкъ, че въ него не влизатъ тѣй наречениѣ авансови суми отъ 1 милиардъ, 300 и толкова

100 милиона швейцарски франка, преведени от 1 милиард и 100 милиона германски марки, които ни даваше нашата съседница Германия, съвсем слабо участие на Австро-Унгария. Обаче, г. г. народни представители, този упрѣкъ, от народно-стопанско гледище, е съвсем неоснователен, затуй защото тия суми не постѣпиха у насъ, та съ тѣхъ да си послужимъ и да купуваме. Срещу тѣхъ ни се откри една текуща смѣтка въ Берлинъ, прехвърлиха се на Народната банка и Народната банка, базирайки се на тѣзи вземания отъ германското държавно съкровище, прехвърлени въ германската държавна банка, смѣташе, че имаше покритие на банкнотитѣ и издаваше банкноти, които въ края на 1922 г. се възкачиха на 4 милиарда лева, за да могатъ да погасятъ тѣзи задължения.

Сега за периода 1922/1923—1929/1930 г. Въ тоя периодъ, г-да, започна едно разпределение на приходъ редовенъ, на приходъ извънреденъ и поѣвкога на приходъ специаленъ. Вихъ могълъ да се спра върху начина на приключване бюджетитѣ. Азъ отъ 1911 г. бѣхъ завелъ единъ начинъ, узаконенъ, разбира се, споредъ който, когато дойде денятъ да се приключватъ бюджетитѣ, ще трѣбва, първо, да се отбележатъ всичкитѣ действително извършени разходи; второ, да се отбележатъ всички издадени, но неизплатени платежни заповѣди; трето, да се отбележатъ всички поети ангажменти за довършване на известни работи до известна дата на годината, до края, ако се не лъжа, на месецъ декемврий на следната година. Всичкото това минаваше като разходъ по бюджета, който се приключваше. И затуй тогазъ не можеше да става дума, нѣмаше при она система ариерета, за каквито често слушахме сега отъ г. г. министритѣ. Азъ чухъ, че Върховната смѣтна палата намислила да сезира почитаемото управление съ въвеждането на тая практика, което ще бѣде много разумно и което ще ни отърве отъ много пререкания, което ще бѣде най-голѣмата гаранция за една разумна икономия, за едно разумно стопанисване на средствата по държавния бюджетъ. Но отъ 1921 г. г. Турлаковъ нареди друга една система, по която и до днесъ се приключватъ бюджетитѣ. Тая система, благодарение на вмѣшателството презъ 1922/1923 г. на Междусъюзническата комисиия, доби поне една относителна поправка, която не е лоша. Тя се състои въ това, че започнаха да се разпредѣлятъ кредититѣ на редовни и на извънредни, както обикновено и теоритически е — разходи, които се извършватъ за увеличаване производнитѣ сили на държавното стопанство и на трето мѣсто специални кредити за покриване постоянно текущитѣ и досега още недовършени разходи, наложени отъ войнитѣ. Тая система започна отъ 1922/1923 г., трая до 1929/1930 г., докогато имаме, забележете, приходи по държавния бюджетъ 56.729.000.000 л., а разходи — 56.831.000.000 л. Въ плюс-минусъ имаме единъ дефицитъ — това го забележете добре — само отъ 102 милиона лева. Защо? Защото по много бюджети, които се приключватъ съ дефицити, сѣ били приѣмани да се извършватъ и разходи отъ войнитѣ. Въ това отношение, когато виждате, напр., бюджетитѣ отъ 1919 до 1923 г., че се приключватъ съ нѣкакъвъ дефицитъ — ако паметта ми ме не лъже, имамъ подробни данни — отъ 3.900.000.000 л., не трѣбва да обръщате внимание само на това, а трѣбва да видите какви разходи има тамъ вписани по специални кредити, наложени отъ войната, а не по текущитѣ бюджетни упражнения. И тамъ ще видите, ако се не лъжа, че има нѣщо повече въ плюсъ. Това е така, ако се не лъжа, по бюджетъ, гласуванъ отъ Сговора за 1923/1924 г., както и по бюджетитѣ за 1929/1930 г. За 1930/1931 г. специално ще говоря. Тия бюджети сѣ приключени съ плюсове въ този смисълъ, че сѣ погасявани разходи отъ войнитѣ, които разходи и днесъ, повтарямъ, текатъ.

Това сѣ годинитѣ, презъ които, може да се каже, сѣ били ликвидирани войнитѣ. И при това усилено ликвидирване отбелязваме, че по държавнитѣ бюджети се е успѣвало да се задоволяватъ не само текущитѣ нужди, но и нужди отъ войнитѣ.

А какви сѣ били тия нужди? Има ли нужда да ви ги припомнимъ? Има ли нужда да ви припомнимъ какъ насъ безжалостно, безъ смѣтка, дори до смѣтностъ ни натоварвахъ? Има единъ класически примѣръ. Той бѣ тоя: една съседна намъ държава предяви искане за единъ Брой Мулета. Но отпосле се доказа, че толкова мулета въ нейна територия никога не сѣ съществували. Тая държава твърдѣше, че тоя брой мулета ние сме ги задигнали отъ нея — до таква курйози се дойде. Но трѣбваше да следваме поговорката: *Vae victis* — „тежко на победения“ и трѣбваше да плащаме. И тия плащания вървѣха по този редъ, по този начинъ. А всичкото това даваше въ резултатъ какво? Държавни нужди не се удовлетворяватъ,

нужди на народното стопанство не се удовлетворяватъ и естествено бѣ, че дойде моментътъ, когато трѣбваше всичко онова, което бѣ изтощено, да се подпомогне. Това си е въ реда на нѣщата.

Азъ като ви давамъ тия числа, трѣбва да ви кажа, че тѣ сѣ числа извънъ задълженията, които сѣ оформени досега. Това добре да се помни. За това азъ говорихъ въ самото начало.

Отъ 1930/1931 г. насамъ настѣпва единъ другъ периодъ, презъ който всетаки има остатѣци отъ ликвидирването на войната, но при който вече взема връхъ едно обстоятелство свѣтовно — това е свѣтовната криза. Тая свѣтовна криза не само у насъ, но въ всички държави предизвиква пертурбации въ държавнитѣ финанси. Може ли нѣкой да ми посочи една държава, която да не пострада? Помнете ли, че най-богатата държава, държавата съ най-голѣмѣтъ резерви въ свѣта, Англия, дойде до тамъ, че поиска намаление на заплатитѣ дори на служащитѣ въ нейния флотъ? И когато свѣтътъ чу, че матрозитѣ правятъ бунтъ, зачуди се: какво ще стане, ако най-добре организираната военна сила изпадне въ туй положение? До тамъ дойде работата! Взеха мѣрки хората — такива мѣрки, които заставиха водители и основатели на социалистически партии да ги напуснатъ, да понесатъ и укори, но да спасятъ държавата, а чрезъ това да спасятъ и благосъстоянието — възможно доброто — на своя народъ. А тая стопанска криза, която започва отъ 1929 г., у насъ се отрази презъ 1930 г. Защо? Защото у насъ тая криза се отразява най-много върху ценитѣ на хранитѣ и на тютюнитѣ. Поради факта, че зърненитѣ храни презъ 1929 г. у насъ бѣха измръзнали, ценитѣ на хранитѣ у насъ бѣха високи.

П. Попивановъ (з): И сръбско жито внесохте.

А. Ляпчевъ (д. сг): Нѣмаше добра реколта. Въ Източна България хранитѣ бѣха измръзнали. Въ Западна България имаше относително добро плодородие, но общо страната имаше единъ дефицитъ отъ храни за прехранване на населението. Нашето производство на храни не надминаваше 900 милиона килограма пшеница, когато на насъ сѣ нуждни надъ единъ милиардъ килограма пшеница за изхранване на населението. Поради това обстоятелство цената на пшеницата не само че бѣше доста запазена, но търговцитѣ пожелаха да я катерятъ много на високо. И азъ имамъ тукъ добрия случай да се разправамъ по още единъ въпросъ — по сръбското жито. Подчертавамъ това, защото има много хора, които приказватъ работи, които не знаятъ.

П. Попивановъ (з): Ей! Само бай Ляпчевъ ги знае!

А. Ляпчевъ (д. сг): Да, да, азъ ще го кажа, защото най-голѣмото нещастие е заблудата. (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Т. Бошнаковъ (з): Каква заблуда? Навремето самъ Цанковъ Ви го каза.

А. Ляпчевъ (д. сг): Моля, моля.

Министъръ С. Стефановъ: Моля, г-да, изслушайте оратора. Недейте го прекъсва.

А. Ляпчевъ (д. сг): Дойде 1929 г. Нашитѣ търговци смѣнаха, че цената на житото ще бѣде висока и дадохъ 7—7.50 л. за килограмъ жито.

А. Капитановъ (з): А Вие я подбихте съ сръбското жито.

А. Ляпчевъ (д. сг): Не съмъ я подбихъ. Азъ ще поясня. Дойде м. май; дойдохъ при менъ и пожелаха житото, което бѣше 90 ст. на килограмъ, да го кача съ още 1.50 л. Казвамъ: „На единъ предметъ, като хлѣба, 90 ст. мито съставлява 20% отъ неговата стойностъ. Какъ искате да го кача по-нагоре, толкова повече, когато цената му на пазара е 6.50 л.? 6.50 е една цена висока — надъ 23 ст. предвоенни, което никога не е видѣлъ българскиятъ земеделецъ-производителъ преди войнитѣ“. И прибавихъ още, че мене ме е страхъ, че цената скоро ще слѣзе надолу отъ това високо ниво. Азъ, който трѣбваше да набавямъ храни чрезъ Земледѣлската банка за нѣкои населени мѣста, като Русенско и други още, дето нѣмаха храни, и трѣбваше да давамъ по 6.50 и по 6.70 л. на килограмъ, не можехъ да се съглася да увеличавамъ митото. Съответвахъ ги: „Продайте си житото“. „Не, нѣма да го про-

дадемъ; качете митото, за да спасите насъ". — Азъ ще спасявамъ преди всичко консоматора — това е моята политика. Когато решимъ да помогнемъ на производителъ, трѣбва да имаме конкретни данни, че производителътъ е застрашенъ въ неговото производство; ако той не е застрашенъ въ неговото производство, нѣмаме основание да му увеличаваме печалбата, като вземаме отъ устата на консоматора. Но ако производителътъ е застрашенъ въ своето производство, по изключение ще помогнемъ и нему, както му помогнахме въ 1930 и 1931 г. Тѣй че сръбското жито си има тази история. То дойде единично на всичко 50 милиона килограма.

А. Капитановъ (з): Самб дойде. (Смѣхъ всрѣдъ земледѣлцитѣ)

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Ляпчевъ го докара.

А. Ляпчевъ (д. сг): Тия, които внесоха жито най-напредъ, спечелиха; тия, които внесоха отпосле, изгубиха. И тѣ сѣ, които най-много пицятъ, защото, който е загубилъ, той мене до второ пришествие нѣма да ми прости. Азъ, заради тѣхната загуба, основана на спекула, не можехъ да кача митото отъ 90 ст. на 2 л. и нѣщо. Това претягване спрямо българския консоматоръ азъ никога не можехъ да направя.

И тѣй, г-да, малко повече разумъ се иска въ цѣлата тази работа. Защото я си спомнете вие оплакванията на ония земледѣлци, които задлъжниха предъ Българската земледѣлска банка за купенитѣ отъ тѣхъ храни чрезъ нея, които храни още иматъ да плащатъ? Тѣ казватъ отъ 1931 г. насамъ: „Защо да ви плащаме по 650 л. килограма пшеницата, която ни дадохте презъ 1929 г., когато ние я продаваме по 2 л. килограма? Дайте възможности да ви върнемъ килограмъ пшеница за килограмъ пшеница“. Това е единъ сериозенъ въпросъ, г-да, когато се говори за облекчение на земледѣлцитѣ-производители.

А. Аврамовъ (з): Тия храни отъ земледѣлцитѣ бѣха за семе.

А. Ляпчевъ (д. сг): Кой мисли за тѣхъ, кой мисли за тѣхното облекчение? Малко грижи има за тѣхъ у тѣзи, които умѣятъ само да правятъ демагогия. А пъкъ на ония господа, които отъ национализъмъ викатъ „Сръбско жито!“, азъ имамъ да имъ кажа, че трѣбваше да дадемъ за сръбитѣ въ 1923 г. 300 милиона лева, за да изплатимъ вършенитѣ отъ насъ реквизиции у тѣхъ презъ войната. Не обвинявамъ, но изяснявамъ тѣй както сѣ.

И тѣй въ 1929 г. кризата не се отрази у насъ така, както можеше да се очаква, че ще се отрази вследствие силното спадане ценитѣ на зърненитѣ храни въ другитѣ страни на свѣта, защото храни у насъ нѣмаше достатъчно. Така е днесъ въ Ромъния. Тамъ цената на килограмъ пшеница е 6 леи, което прави 5 л. български, когато у насъ е 2 л. и нѣщо. Защо? Защото въ Ромъния не може да се изхрани населението поради лошата реколта миналата година.

Цената на тютюна сѣщо така не спадна въ 1929 г. по една специална търговска причина, която е много важно да се отбележи. Правѣше ми впечатление въ 1929 г., че въ ценообразитѣ на голѣмитѣ икономически списания, като, напр., английското The Economist и др., се констатираваше едно постоянно спадане въ ценитѣ на всички стоки, освенъ на тютюна и на изкуствената коприна. Даже имаше повишение въ цената на тютюна и на изкуствената коприна и сега се качва, защото има специални причини. Но защо цената на тютюна въ 1929 г. не спаднаше? Интересуаше ме да разуча на какво се дължи това и отъ моитѣ сведения се оказа, че притежателитѣ на голѣмитѣ складове сѣ имали смѣтка да поддържатъ висока цена на тютюна известно време, докато се отърватъ отъ скѣпнитѣ тютюни. Разбира се, и тѣ не можаха да издържатъ до край, но известно време издържаха.

Тѣй че на тѣзи два главни артикули — житото и тютюна — ценитѣ у насъ бѣха запазени високи и презъ 1929 г. криза въ нашето производство не настѣпи.

Но криза настѣпи въ 1929 г. въ нашитѣ банки. Стрѣсенieto въ Америка презъ 1929 г. се отрази въ Европа и всичкитѣ банки у насъ сѣ чужди капитали получиха нареждания, презъ втората половина на 1929 г., да изтеглятъ паритѣ си отъ тукъ, защото тамъ сѣ нужди. Това изтегляване достигна до надъ единъ милиардъ лева за нѣколко месеци. И това бѣше причината за оплакванията на търговцитѣ — тогава се затваряха и дюкяни — че кре-

дитѣтѣ имъ е спрѣнъ, а не реформата въ Народната банка, защото, като отидете въ Народната банка, ще видите, че разликата между търговския и портфейлъ преди и после реформата е 200 или 250 милиона лева. Но създаде се заблудата. А тя се подхранваше, като се казваше: чуждитѣ банки ви съкратяватъ кредита, нека Народната банка даде, за да ви спасява. Но Народната банка, разбира се, не можеше да даде. Чуждитѣ банки жестоко се проявиха. Азъ не съмъ спалъ по цѣли нощи, за да мисля какъ да спасявамъ положението на популярнитѣ банки въ тия критически дни на м. октомврий 1929 г.

Презъ 1930 г., знаете много добре, кризата у насъ се отрази. По Великденъ 1930 г. цената на житото бѣше 650, после спадна на 4 л., а презъ февруарий ме ругаеха, че имъ казвахъ: продайте си житото по 650 л. А за доказателство, че митото не спасява, служи фактътъ, че митото се качи на 2 л., но нищо не помагаше. Тѣй стана тая работа. Презъ м. августъ цената на житото спадна на 4 л.; презъ м. октомврий спадна още повече и държавата трѣбваше да се загрижи. Цена 4 л., по моитѣ пресмѣтания, е една цена ниска, но не е съсипателна, като временна ниска цена, за производството. Но когато тя слѣзе надолу и отиде къмъ 2 л., когато производителътъ рискуваше да направи сѣщото, което съмъ преживялъ въ 1900 и 1901 г., да видя въ известни околини на България хората да си оставятъ нивитѣ на държавата, като ѝ казватъ: „Не можемъ да плащаме поземеленъ данъкъ, вземете нивитѣ ни“. Декартътъ не даваше рента 1 л. тогавашенъ, значи, 27 л. днешни. Тогава държавата се намѣси въ тѣхна помощъ.

Кризата не можеше да се не отрази на бюджета за 1930/1931 г., както се отрази на всички бюджети въ свѣта. И това отражение бѣ много силно най-напредъ въ намаление на приходитѣ. А разходитѣ, колкото и да ги намалявахме, не можеха да се намалятъ въ сѣщия размѣръ, защото нѣкои разходи бѣха заангажирани, а идваха и други разходи отъ храноизноса, които трѣбваше да се покрѣчатъ. Годината 1930/1931 г. е първата дефицитерна година отъ стопанската криза, която, споредъ смѣтната палата, има единъ дефицитъ отъ 1.037.000.000 л. бюджетно, но която касово — за мене това е по-важно — има единъ дефицитъ отъ 1.353.000.000 л. Въ тѣзи 1.353.000.000 л. нѣма — по системата на ариеретата за изплащане на дефицититѣ отъ годинитѣ презъ периода 1922/1923 — 1929/1930 г. — едно ариере отъ близо 102 милиона лева и остава едно ариере отъ 445.000.000 л. за смѣтка на следващия бюджетъ, защото отъ неговитѣ срѣдства е взета тази сума. Този дефицитъ отъ 1.353.000.000 л. съкровището е погасило съ съкровищни бонове 600.000.000 л., съ заеми отъ фондове 60.000.000 л., съ печалба отъ насичане на монети 274.000.000 л. и, както ви казахъ, съ 445.000.000 л., взети отъ следното бюджетно упражнение.

Сега за следващитѣ години. Презъ 1931/1932 г. имаме приходъ 6.436.000.000 л., разходъ 7.366.000.000 л., дефицитъ 930.000.000 л. Презъ 1932/1933 г. — моитѣ данни сѣ за 10 месеца, отъ м. априлъ до декемврий включително — има единъ дефицитъ отъ 755.000.000 л., при пълната вѣроятностъ, за жалостъ, че този дефицитъ ще надмине 1 милиардъ лева. Ако съберемъ дефицититѣ отъ тритѣ тия години, ще видимъ, че тѣ достигатъ 3.250.000.000 л. Този дефицитъ 3.250.000.000 л., сравненъ съ положението на държавното съкровище, което азъ ви казахъ какво е, се доближава съ него, почти се изравнява.

Г. г. народни представители! Тия печални резултати, тия грамадни дефицити, поради стопанската криза, презъ последнитѣ три години поставиха държавата въ положението да не може да плати заплатитѣ на своитѣ чиновници, да не може да плати и на своитѣ доставчици. Неплащането заплатитѣ на чиновницитѣ нѣма нужда да ви обяснявамъ какво значи; неплащането на доставчицитѣ ще ви припомня, че означава държавата да плаща доставкитѣ си съ 20—30, а може би и съ 50% повече въ бждеше. А кой знае — както слушамъ — дали въобще може държавата да намѣри кой да ѝ даде стокитѣ си, за да не получи нищо или да получи една надежда, че нѣкога ще му се плати! Въпросъ много голѣмъ. Този въпросъ азъ не, а животътъ го слага на правителството и сигурно г. министърътъ на финанситѣ ще отговори какъ мисли да се справи съ този грозенъ фактъ, какъ ще намѣри срѣдства за заплати и за доставчици, защото и на доставчицитѣ трѣбва да се плати.

Но има и трети въпросъ: задълженията на държавата къмъ нейнитѣ външни кредитори. Нашитѣ кредитори,

Да, вземайки урокът от онова, което стана у тях, съзнавайки онова, което е у нас, се показаха услужливи. Когато един длъжник, при най-голяма добросъвестност, при най-голяма порядъчност, при най-голяма спестовност, при отличен ред у себе си, не може — не по негова вина — да постръца своите задължения, тогава, знаете — и това е прието във правото не от година-две, а от стотици години — се поставя според тъй наречената клауза за промънилитъ се обстоятелства или на латински *Clauzula rebus sic stantibus*. Тъ не могат да не знаят, че въ историята на всички държави — подчертавам на всички държави — не е имало държава, дето да не сѣ дошли такива моменти, и то не временно, година-две, а продължително, и когато интересът на самитъ кредитори е налагал да се дойде до една спогодба, по силата на която да може длъжникът да бѣде поставенъ въ условия да живѣе и да произвежда, и онова, което може, следъ като се е установило възможното, да го плаща. Вследствие на това още миналата година, както знаете, намъ се намалиха трансферитъ. Ако нашата държава по службата на заемитъ има да изнася годишно кръгло 1 милиардъ лева, примѣрно казвамъ, този милиардъ превърнатъ въ чужди монети, да кажемъ 37 или 38 милиона швейцарски франка, трѣбва да се вземе отъ нѣкъде. Понеже нито отъ нашия износъ, нито отъ нашитъ вземания въ чужбина могатъ да се взематъ тия срѣдства, наложи се да се направи едно временно облекчение. Най-напредъ казаха, че нѣма да се превеждатъ 50%, после казаха, мисля, 40%, а сега г. министър-председателъ ни съобщава, че изцѣло ще ги изоставятъ.

Министър-председател Н. Мушановъ: 25% ще се превеждатъ.

А. Ляпчевъ (д. сг): Сега само съ 25% ще се задоволятъ.

Министър-председател Н. Мушановъ: Г. Ляпчевъ! Азъ Ви четохъ спогодбата.

А. Ляпчевъ (д. сг): Г. Мушановъ! Защо да не си послужи съ Вашата памет и да се облекча въ случая — да бѣдемъ малко въ взаимопомощъ. — Облекчението, което се прави, се прави само за превода, но по държавния бюджетъ се изплаща въ левове цялата сума. Тя се депозира като блокирана въ Народната банка, тя се облича било въ съкровищни бонове съ 6% лихва, било като се плаща известна лихва, ако се употреби тя отъ държавата. Ще припомня, че г. министър-председателъ ни съобщи утешителната новина, че до бъдещето бюджетно упражнение нѣма вече да има никаква намѣса използването на тѣзи 75% нетрансферирани суми, правителството напълно ще ги използва за нужди на бюджета и ще ги използва сигурно съ лихва 6%, споредъ моитъ сведения, по специална текуща смѣтка въ Народната банка.

Министър-председател Н. Мушановъ: Г. Ляпчевъ! Да се обясня.

А. Ляпчевъ (д. сг): Азъ тъкмо това търся.

Министър-председател Н. Мушановъ: Този въпросъ, ми се чини, го изложихъ много ясно, когато правихъ тукъ изложението по преговоритъ съ портъоритъ. Нека възпроизвежда нѣколко моменти. Азъ и тази сутринъ имахъ възможностъ да говоря по това предъ болшинството. Презъ м. априлъ миналата година Министерскиятъ съветъ взема постановление, съ което каза: боноветъ сѣ непрехвърляеми, нелихвоноси. Азъ си спомнямъ, че уважениятъ г. Смиловъ тукъ ме запита и азъ му казахъ, че министерското постановление отъ 20 априлъ е такова. Финансовиятъ комитетъ, обаче, въ препорѣжитъ си, които ни бѣше далъ, казваше: „Бонотъ трѣбва да се дадатъ отъ Народната банка“. Ние не се съгласихме бонове да се даватъ отъ Народната банка, защото не искахме Народната банка да поеме задължение, а искахме да остане задължение на държавата къмъ портъоритъ. И затова боноветъ формално минаватъ презъ Народната банка, обаче Народната банка не отговаря, ангажментъ Народната банка нѣма.

Споредъ закона за банката, на всѣки единъ ефектъ, който се шконтира тамъ, банката си задържа 6% лихви. Когато ние шконтираме тѣзи бонове на държавата чрезъ банката за комисаря, банката си задържа 6%. Когато дойдѣ въпросъ да смѣняваме тѣзи бонове, тѣ ни искатъ плюсъ 6-тѣ%, които Народната банка задържа. По този

начинъ излиза, че лихвата 6%, която се поставя на шконтиранитъ въ банката бонове, е зарадъ тѣхъ. Ние повдигнахме тогава въпроса, че нѣма да плащаме лихвата. Обаче когато искахме да вземемъ отъ сумитъ, които сѣ блокирани, комисаритъ ни каза: „Безъ това нѣма да ви давамъ блокиранитъ суми“. Въпросътъ е за сѣдбата на сумата отъ 6-тѣ%, както и въобще въпросътъ за блокиранитъ суми си остава откритъ до окончателното уреждане на цялия въпросъ. По тази работа ние повдигнахме въпросъ предъ портъоритъ. Азъ ви четохъ както отговора на г. Остинъ Чембърлейнъ, тъй сѣщо и тоя на портъоритъ. Тѣ казватъ: „Като не правимъ никакво възражение по това, че лихвата може да се махне, ние предпоставяме цѣлия въпросъ на Финансовия комитетъ“. Г. Ото Нимайеръ каза, че може да слѣзатъ въ лихвата на 2%. Ние сме си направили възраженията и поддържаме, че не трѣбва да плащаме никаква лихва. Въпросътъ за лихвата стои така. Отъ м. септември м. г. боноветъ се издаватъ направо на комисаря, безъ да минаватъ презъ Народната банка.

Колкото се отнася до въпроса за трансфера, за 25-тѣ%, тезата, която поддържамъ, бидейки напоследъкъ въ Лондонъ и Парижъ, бѣше следната: вие ни давате трансферитъ суми пакъ за нашитъ нужди. Тукъ искамъ да отговоря на една закачка на в. „Българска независимостъ“, че 250 милиона лева блокирани суми, за които съмъ съобщилъ нѣкъде, че ще ги вземемъ, не сѣ ни ги били дали. Истината е, че вчера вземахме последнитъ 40 милиона лева блокирани суми и, следователно, блокирани суми отъ комисаря вече нѣма. Всички сѣ дадени на държавата. Това е истината. Какво ще правимъ съ тѣзи суми? Вие знаете, че държавата дава само бонъ, който бонъ констатира — туй поддържамъ азъ и днесъ — че тѣзи пари стоятъ на разположение. Окончателно, тѣхната сѣдба не е решена. Ние повдигаме въпроса за намаление на дълговетъ и при окончателното уреждане на този въпросъ ще се реши и сѣдбата на всички блокирани суми.

Сега, по въпроса за бюджета поддържаме следната теза. Ние вписваме въ бюджета дълговетъ, обаче вие ни ги давате подире като блокирани суми; тѣзи суми, вписвани въ бюджета като разходъ, ние не можемъ да ги изплатимъ отъ бюджетното упражнение — това е ясно; ако е тъй, защо да ги вписваме въ бюджета, за да показваме само една разлика отъ 1 милиардъ лева или 900 милиона лева? Затуй ги молимъ и казваме, че не трѣбва да ги вписваме въ разхода. Тѣхната сѣдба като блокирани суми ще остане да се решава при окончателното уреждане на въпроса следъ анкетата, която Финансовиятъ комитетъ прави. Защото, ако тѣ върватъ, че ние можемъ да ги платимъ, тогава нѣма защо да ги взематъ и подире да ни ги даватъ като блокирани суми.

П. Стайновъ (д. сг): Този заемъ ще го плаща ли нѣкой за въ бъдеще?

Министър-председател Н. Мушановъ: Въпросътъ, ще се плаща ли или не, ще се урежда при окончателното решение на въпроса за дълговетъ.

Д-ръ Г. М. Димитровъ (з. Ст): Ами ако това уреждане стане презъ течение на това бюджетно упражнение, тогава какъ ще ги изплатите?

Министър-председател Н. Мушановъ: Моля Ви се. Никого българската държава не може да изплати тия суми. Нѣка сме наясно — тукъ приказваме като сериозни хора. Българската държава никога не може отъ бюджетното си упражнение да плати сумитъ за външнитъ си задължения. И на каквато сума се спратъ при намалението на дълговетъ, първата длъжностъ на българската държава е, непременно да направи фъндингъ — да види какво ще направи, за да облекчи плащането. Така стои въпросътъ. Нѣй-открито го казвамъ предъ Народното събрание.

Та, отговарямъ на г. Ляпчевъ по самото фактическо положение на България днесъ. Тѣзи суми, които не можемъ да платимъ по бюджета, нѣма нужда — поддържаме ние — да се вписватъ въ бюджета само да правятъ разходното перо голѣмо и въ края на годината да даваме дефицитъ въ голѣмъ размѣръ. Че не е уредено конститурането на сумата, е единъ въпросъ, а вписването въ бюджета е другъ въпросъ. Ние смѣтаме — и азъ поддържамъ туй — че въ сегашния бюджетъ не трѣбва да вписваме сумитъ за репарациитъ. Какво ще стане? Ето хипотезата: ако за довоеннитъ заеми портъоритъ могатъ да се съгласятъ да получатъ 20 златни стотинки, вмѣсто 56, както е днесъ, всичкитъ блокирани суми не надвишаватъ тая сума; следователно, отъ м. априлъ м. г. досега сумата 380 милиона лева се покрива и не трѣбва да се върща,

защото тя отговаря тъкмо на базата 20 златни стотинки, въз основа на която ние поддържаме, че трябва да се плаща. Значи, въпросът е за намаление на дълга.

Тия обяснения дължех да дам на г. Ляпчев, защото, когато азъ говорих по-рано, той ме запита относно съдбата на блокираните суми. А тоя въпрос стои въ самите писма, които сж разбърнени. И тезата, която поддържамъ сега, съмъ я поддържамъ и тамъ.

Б. Смилов (нац. л. о.): Комитетът сега ще реши.

Министър-председател Н. Мушанов: Сега нека съобща какво е положението, за да сме ясно по тоя въпрос. — „Ние се убедихме отъ писмата“ — нѣмамъ ги сега тукъ, за да потвърдя — „че изискваните условия отъ § 8 на конвенцията отъ 1926 г. sont réalisées“ — сж налице. — „Но за да можемъ да говоримъ по l'étendue“ — значи, по размѣра — „върху тѣхъ, искаме органътъ, който е безпристрастенъ и познава добре работите въ България, какъвто е Финансовиятъ комитетъ, да изучи финансовото и стопанското положение, да ни представи своя рапортъ и следъ представянето му ще видимъ въ какъвъ размѣръ ще направимъ спогодбата за намалението на дълговетъ.“ Това е въпросътъ.

А. Ляпчевъ (д. сг): Азъ крайно благодаря на г. министър-председателя за тия обяснения. Защото, както ще имамъ случай да кажа по-нататъкъ, не само напълно го подкрепямъ, но съ моите слаби сили може би ще приведа нѣкой-другъ аргументъ въ полза на тезата: че единъ дължникъ, който не може да плаща, изпада въ все по-влошено и по-влошено положение, когато онова, което той не може да плаща сега, образува задъ гърба му единъ дългъ съ неимоверна височина. Азъ ще се спра специално и на този въпросъ по-нататъкъ. Благодаря повторно на г. министър-председателя за освѣтленията и надеждите, които той дава.

Министър-председател Н. Мушанов: Не говоря за надежди, а за облекчения.

Г-да! У насъ се говорѣше и по въпроса за мораториумъ, за отлагания на плащанията. Нека и по този въпросъ да бждемъ откровени. Нѣма по-лесно нѣщо отъ това, българската държава да направи фъндингъ на блокираните суми досега, което за тритѣ години — миналата, тази и идущата — прави 2 милиарда и 100 милиона лева. Да се направи фъндингъ за 25 години единъ заемъ за всички тѣзи суми, може винаги. Но днесъ ние сме въ моментъ, когато искаме намаление на задълженията. Следъ като свършимъ съ този въпросъ, тогава ще мислимъ за други.

А. Ляпчевъ (д. сг): Тъкмо тукъ е мѣстото да кажа нѣколко думи за ония видими облекчения, които сме получили досега отъ нашите кредитори по предвоенните заеми.

Веднага следъ примирието нашата държава изненада своите кредитори отъ държавите, които бѣха на противната страна. Ние плащаме на кредиторите отъ държавите, които бѣха въ съюзъ съ насъ, и отчасти на кредиторите отъ държавите, които бѣха неутрални. Но ония облигации, които бѣха въ държави, воюващи противъ насъ, фигурираха въ тѣй наречените черни списъци и на тѣхъ ние презъ време на войната не плащаме нито лихви, нито погашения. Бюджетно българската държава внасяше въ Народната банка всичките суми, дължими по заемите, и това, което оставаше непреведено въ воюващите страни, оставаше налице. Веднага следъ примирието, обаче, презъ м. февруарий 1919 г. българската държава съ готовност се яви да плати на нашите кредитори въ държавите отъ противната страна, на които не бѣше плащано. Азъ бѣхъ особено щастливъ да чета писано отъ французи, че френските кредитори, носители на титри отъ нашите заеми, сж били приятно изненадани отъ това наше поведение. Защото отъ много държави — а може би въ тия времена и отъ своята държава — не сж получавали плащания, а отъ насъ получиха своето. И естествено бѣше, въ 1919/1920 г. тѣ се съгласиха да получаватъ въ френски франкъ, по простата причина, както нѣкои французи бележатъ, че, по понятията на френския гражданинъ по него време, нѣмаше разлика между френски франкъ преди войната и френски франкъ въ него моментъ, когато той бѣше изгубилъ едвамъ половината отъ цената си, защото имаше стойностъ 42 ст. златни въ долари; съ 50 френски франка се купуваше една английска лира, която наритетно има 25 френски франка. Тѣй че тѣ сж голяма готовностъ получаваша въ френски франкъ. И тогава, съ една специална спогодба отъ 6 августъ 1920 г., тѣ се съгласиха да плащаме въ френски франкъ отъ 1 януарий 1921 г. до

31 мартъ 1922 г. Тази спогодба се поднови до 31 мартъ 1924 г. Но презъ 1924 г. френскиятъ франкъ падна така силно, че английската лира можехте да я купите едвамъ съ 180 френски франка — не съ 50. Всички усилия, които се правиха, не можахъ да дадатъ другъ резултатъ, освенъ единъ. При спогодбата, сключена тукъ, въ София, на 25 юний 1925 г., се уговори, както и въ предишните спогодби: първо, задължението си остава въ златенъ металчески франкъ; второ, до известно време, обаче, се съгласявахъ, при известна цена на френския франкъ на паричния пазаръ, да получаватъ въ френски франкъ. Когато въ 1924/1925 г. цената на френския франкъ силно се намали, тѣ туриха условие три години да се плаща една частъ въ злато и тази частъ въ злато, г-да, отговаря на 42 ст., що се отнася до заемите отъ 1902, 1904 и 1907 г. Това е то спогодбата, около която се вдига толкова шумъ! Но дойдохъ другите три години, когато трѣбваше да започнемъ да плащаме 100% злато. Срокътъ изтича на 1 мартъ 1927 г. Тогава на 11 декемврий 1926 г. се сключи друга спогодба, която има следните особености, които добре трѣбва да се знаятъ, а не само да се леготимъ едни други, да се заблуждаваме и да се хокаме напраздно. Кредиторите се съгласиха следъ три години да получатъ не 100% злато, а да получаватъ едно увеличение по една стѣла на всеки три години. Така заемътъ отъ 1909 г., който е най-добъръ за държавата, който нѣма никакъвъ залогъ, но тъкмо затова, защото бѣ най-добъръ и нѣма залогъ, сега го третиратъ най-зле. Тѣзи кредитори, които сж се показали добри къмъ държавата ни, тѣ най-зле го третиратъ. Постанови се въ самото начало, че ще се задолжаватъ съ 35 ст. златни. За другите заеми, които сж, да речемъ, полугажирани: на Земледѣлската банка отъ 1896 г. и заемътъ отъ 1892 г. за желѣзниците, за който има ипотека върху желѣзниците, казаха, че ще се плащатъ 37 ст., а тритѣ заема отъ 1902, отъ 1904 и отъ 1907 г., които иматъ специални залози, тѣ отидоха да се олихвяватъ съ 47 ст. златни. Второто подобрене въ тая спогодба бѣше предпазната клауза въ чл. 8, върху който почива правото ни за ревизия.

Въ реда на това повишение тази година, текущата, ние трѣбваше да плащаме за заема отъ 1909 г. 45 ст. златни, за онези отъ 1892 и 1896 г. — 48 ст. и за онези отъ 1902, 1904 и 1907 г. — 63 ст., а ние сме плащали досега респективно 40, 43 и 56 ст. Г. министър-председателятъ донесе успокоителната новина, че нашите кредитори сж се съгласили за предстоящата година да се запази нормата или стѣпалото на лестницата, както бѣше досега — да не се повишава. Нати така?

Министър-председател Н. Мушанов: Да, отъ 1 априлъ т. г. не се повишава.

А. Ляпчевъ (д. сг): Значи, остава 40, респективно 43 и 56 златни стотинки.

Сега, г. г. народни представители, при всичките тѣзи облекчения ние видѣхме въ какво положение се намира държавното съкровище.

Министър-председател Н. Мушанов: Същото е и за амортизацията — амортизация не се плаща.

А. Ляпчевъ (д. сг): Да, сѣщо и за амортизацията — тя не се плаща, а трѣбване да започне да се плаща. Това, че не плащаме амортизация, за менъ не е много утешително. Азъ навремето сж се борихъ да се плаща амортизацията по сѣщата стѣла, но не се съгласиха, защото тѣ си иматъ особени понятия.

Ако вземемъ за основа тази спогодба, която сега сжествува и отъ която едно временно облекчение е направено въ наша полза за текущата вече година 1933/1934 г., то нашиятъ дългъ въ чужбина ще трѣбва да поглѣща, г-да, като служба, годишно за 1930/1931 — 30 милиона златни швейцарски франка, безъ репарациите, за 1935/1936 г. — 32 милиона, за 1943/1944 г. — 35 милиона и за 1951/1952 г. — 40 милиона. Когато човѣкъ погледне тѣзи суми безъ репарациите — които репарации азъ считамъ, така или иначе, безъ да навлизамъ въ тѣхъ, като ликвидирани, макаръ съ тѣхъ формално да не е свършено — пита се: ще може ли българската държава да отговори на тѣзи задължения не при днешната стопанска криза, но и при едно нормално стопанско положение? Г-да! Кожкото и да е печално, но като човѣкъ, който що-годе борави съ тѣзи въпроси не отъ днесъ, а отъ преди много години, като човѣкъ, който е въ връзки съ известни учреждения, съ известни лица, които специално се занимаватъ, които по моя молба започнаха сами да проучватъ най-добросъвестно всички тия въпроси, на въпроса: може ли българ-

ската държава при нормални времена да извади въ такъв размер стоки, или някакви други печалби от вън, за да може тя да понесе, върхът нуждите за вноса си, плащането на тези суми, аз отговарям — една невъзможна работа. Само българската държава ли е въ това положение? Не, г-да! Много последици има от войните. Една се признава, обаче, от всички, че е главната — това сж задълженията на държавите. Аз не изброявам тук всички загуби, които понесе нашата държава; ако щете бих могъл само да се спра на следния факт.

През 1911 г., напр., нашето национално богатство се изчисляваше, че струва тогавашни лева 10 и половина милиарда; нашият национален приход се изчисляваше, че достига до 1 милиард и 650 милиона лева; на човек, на душа, на глава се падаха като национален приход 378 предвоенни лева, а през 1926 г. нашето производство, оценено, достига едва 46 милиарда 750 милиона лева, които, според курса, дават 1 милиард 751 милиона лева, на глава въ текущи лева 8.534, а въ същност въ предвоенни лева — 319, значи съ 59 по-малко. За 1929 г. — 45.670.000.000 л., златни предвоенни лева 1.710.000.000 л., на глава 296. За 1930 г. — 39.000.000.000 л., златни предвоенни лева — 1.460.000.000 л., на глава текущи лева 6.630, въ предвоенни — 248, спрямо 378 преди войните. При това нуждите на населението днес съществително сж, както въ миналото? Има нужди и нужди. Аз зная, че по едно време въ усилието си да опрем вноса у нас, се спрѣ вносът на четките за жби. Това бѣше въ времето на г. Турлаковъ. Въ България се смѣтнаха четките за жби лукс! Но, г-да, ще се съгласите, че единъ младъ народъ не може да живѣе така.

С. Таковъ (з): Безъ четки за жби!

А. Ляпчевъ (д.сг): Да, не може да живѣе, защото, г-да, много нѣща, които вчера сж били лукс, днесъ ставатъ необходимостъ.

А. Радоловъ (з): Българско производство нѣма ли?

А. Ляпчевъ (д.сг): Въ затворитѣ, мисля, че се опитаха да правятъ четки за жби, но не зная, г. Радоловъ. — Това е характерно и ще го отбележа като голямо качество на българина, че той може да смѣта, че четката за жби е лукс — ако това се поддържа!

А. Радоловъ (з): Не е лукс, обаче биха могли да се изработватъ четки за жби и въ България; лукс е да ги внасятъ отъ вън, когато бихме могли да ги работимъ тукъ.

А. Ляпчевъ (д.сг): Това е друга работа. Въпросътъ е, дали е нужда или не. Откъде ще ги набавимъ, то е друго.

А. Радоловъ (з): Край. четките за жби минаваха и много други нѣща.

А. Ляпчевъ (д.сг): Прочее, ако въ 1911 г. българскиятъ гражданинъ, отъ селото и отъ градъ и да е, е могълъ да разполага съ 378 предвоенни лева и що-годе да живѣе, както той тогава живѣеше, днесъ съ 248 ще може ли той да живѣе като човекъ? Това — подчертавамъ — е единъ голямъ въпросъ.

Предъ видъ на всичко това, г. г. народни представители, съмнение нѣма, че положението не само на България сж огледъ особено на тази криза, а положението на всички земеделски страни въ източна и югоизточна Европа — това сж нѣкои отъ прибалтийскитѣ страни, Полша сигурно, Унгария, Румъния, Югославия и ние — е затруднено. Вие сте слушали за постоянните конференции, за онѣзи конференции, които иматъ благоволенieto и поощрението на западните индустриални и капиталистически държави. Тѣзи конференции, които постоянно се свикватъ, търсятъ някакъвъ цѣръ. За да бѣда кратъкъ, ще кажа, че тѣзи конференции на земеделскитѣ страни, които ставаша въ Варшава, въ Букурещъ, въ Бѣлградъ и, мисля, и София, ставаша поради това, че се разбира отъ западните държави, или отъ общественитѣ въ тѣзи държави, че населението въ тѣзи земеделски страни е лишено отъ кредитъ, нѣма капиталъ за това и онова и пр. и пр. и трѣбва да му се набави земеделски кредитъ и то евтинъ, а не скѣпъ, както е нашиятъ. Идея отлична. Обаче, като се попроучаха въпроситѣ, особено като спазнаха ценитѣ на земеделскитѣ храни, този въпросъ за създаване някаква международна банка съ международни сръдства, която да открие на поменатитѣ земеделски страни евтинъ земеделски кредитъ, замръ, той вече не съществува. Сигурно

затуй, защото се разбира, че тия земеделски страни сж изяли всичко онова, което може да се нарече рента или най-много стойностъ на нивата, или сж го заложили. Колкото и кредиторътъ да има благоволение, обаче той все иска да има една гаранция, че ще получи нѣщо. Навѣрно затуй замръ тая идея.

Второ едно предложение ни занимава почти година и половина — две. То бѣше по тѣй нареченитѣ преференциални мита. Ще се нареди тѣй, што индустриалнитѣ държави отъ Западна Европа, които внасятъ земеделски произведения и които сж наложили по една или друга причина високи мита на земеделскитѣ произведения, ще наложатъ по-низки мита за земеделскитѣ страни отъ Източна и Югоизточна Европа, отколкото ония, съ които се облагатъ стокитѣ, идящи отъ Северна Америка, отъ Аржентина, Австралия и другадѣ. Това сж преференциалнитѣ мита. Говори се, говори се и въ резултатъ се получи курьозъ. Понеже вноснитѣ мита сж много високи, то нѣкои държави, като Франция, напр., тѣй изкуствено засили производството на зърнени храни у себе си, че отъ импортъорка стана експортъорка. Какво ще ни помогнатъ преференциалнитѣ мита, когато тя не внася, а изнася като насъ? И следъ като изкуствено увеличи неимоверно производството на зърнени храни, сама сега не знае, какво да прави. И отъ това спасение не се получи.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Има днесъ една телеграма въ бюлетина, ако сте чели, че тя решила да изнесе 1 милиардъ килограма — толкова, колкото е влѣзло въ Франция!

Г. Т. Данаиловъ (д.сг): Азъ дори мисля, че и у насъ може да дойде малко френско жито.

А. Ляпчевъ (д.сг): Най-после дойде знаменитата конференция въ Стреза. Тая конференция въ Стреза разглеждѣ много въпроси, обаче отъ всичко, което се приказва, за мене, въ главата ми остана едно. Като-че-ли се е взело едно решение и една препорѣка между другитѣ препорѣки: да се образува единъ фондъ отъ парични сръдства на западните държави — Германия и Италия къмъ тѣхъ — който фондъ да послужи за поддържане ценитѣ на зърненитѣ храни на странитѣ отъ Източна и Югоизточна Европа, където попадаме и ние. Е добре. Но англичанитѣ най-напредъ казаха, че въ такива работи не желаятъ да се намѣсватъ. И оттогава досега за резултатъ отъ тая препорѣка нищо не сме чули. Препорѣки, разбирамъ, макаръ и тѣ да не сж се обѣждали досега. Азъ, обаче, констатирамъ единъ много цененъ за мене фактъ. Той е, че въ всички тия държави, у тѣхнитѣ правителства и обществености има едно съзнание на европейска солидарностъ, че тѣ трѣбва някакъси да подпомагатъ на другитѣ европейци, които страдатъ по-зле отъ тѣхъ. По съображения всевъзможни, да не ги изброявамъ. Е добре, като е тѣй, при този цененъ фактъ, азъ си позволявамъ да направя едно предложение.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Г. Ляпчевъ! Докато на богатия му дойде кефътъ, на сиромашътъ ще му изкочи душата!

А. Ляпчевъ (д.сг): Тамъ не мога да го направя, а говоря предъ нашия Парламентъ и предъ българското правителство. Това предложение е следното. За мене, г-да, всички тия държави, които се наричатъ Източна и Югоизточна Европа, биха почувствували едно реално облекчение, една действителна помощ отъ тази европейска солидарностъ, ако носителитѣ на наши облигации въ Франция, Англия и пр. биха се задоволили да получаватъ отъ насъ въ ония размери лихви и капиталъ, както се третира отъ собственитѣ си държави. Тогазъ работата ще се уясни много лесно. Днесъ Франция плаща въ френски франка, макаръ той да не струва 42 ст., както е струвалъ въ 1920 г. Другитѣ иматъ възможностъ да правятъ конверсии. Така, Франция бѣ намалила процента си отъ 5, 6, 7 на 4. Ако българската държава и всѣка една отъ тѣзи страдащи източни и югоизточни държави би получила това облекчение, тѣхнитѣ кредитори да се поставятъ спрямо тѣхъ въ същото положение, както къмъ своитѣ собствени държави на западъ, азъ съмъ дълбоко убеденъ, че ние ще можемъ да дойдемъ до едно разрешение на въпроса. Защото разрешение трѣбва да се намѣри. Същото е и за Англия и други — да не изброявамъ. Тя установи паритетната стойностъ на нейната английска лира, ако не се лъжа, 84 шилинга да струва 1 унция злато, и пр., и пр., т. е. по тѣхния обичай, като занесете едно кюлче злато въ Bank of England, срещу тая унция да ви броятъ 84 английски шилинга, като вие срещу тѣхъ можете да

купите злато и да го изнесете. Но това не издържало и тамъ. Презъ 1931 г., по една или друга причина, главно поради стопанската криза, отъ 20 шилинга английската златна лира се намалила на 16, 15, 13 и 12. И министърът на финансите на тази държава, мисля, Чембърлейнъ, по едно време четохъ, че билъ казалъ, че той нѣма да се стреми да повиши английската лира до 20 шилинга, а ще я запази донѣкъде, въроятно, съ едно намаление на една четвъртъ или на една трета. А въ същото време тѣ направиха една грамадна конверсия на 2 милиарда и толкова английски лири.

Намалиха лихвата отъ 8% — по едно време тѣ имаха 8% лихва — 7%, 6%, на 3½%.

Нѣкой отъ земеделците: Два часа минаха!

А. Ляпчевъ (д. сг): Всичко това, г. г. народни представители, азъ не го казвамъ, за да посочвамъ само, какво е станало нѣкъде, а го казвамъ затуй, защото, ако наистина се има желание да се помогне, тамъ е помощта, която трѣбва да се даде преди да се върши каквото и да било друго. Второ, тази помощ трѣбва да дойде незабавно и да дойде окончателно. Когато съществуваша репарациите, разумнитѣ хора казваха: „Съ тѣзи непоносими задължения вие създавате едни невъзможни международни отношения, вие убивате енергията на хората да произвеждатъ, вие повръщате свѣта назадъ къмъ издизвяване“. Е добре, въ края на краищата тази велика истина се разбра и, тъй или иначе, макаръ окончателно недовършено, репарациите се погребяха; за мене поне, тѣ сѣ погребани. Днесъ, когато се третира въпросътъ за международнитѣ задължения на държавитѣ, нѣма защо азъ да давамъ аргументи, нито пъкъ българското правителство да си блъска главата. Достатъчно е да вземе аргументитѣ, които привеждатъ държавитѣ, къмъ поданицитѣ на които ние дължимъ, спрямо тѣхната кредиторка — Америка.

Надежда има, че ще се събератъ хората на нѣкаква свѣтовна конференция и че тя ще разреши въпроса. Да, надеждата е полезна, когато тя може и по-скоро да даде резултатъ. А това трѣбва да стане. Не стане ли то, налице е, че се спъва разумната дейност на всѣко правителство, че се деморализира народътъ, че се деморализиратъ народитѣ. Защо ще го криемъ? — Когато се вижда, че държавата прави усилия да уреди, да намали своитѣ задължения, които дотогава не е могла да уреди, поради промѣнитѣ се не по нейна вина обстоятелства, знаете какво казва всѣки отделенъ длъжникъ; това е ясно — това е пълна демагогия. Кого ползува това състояние на нѣщата? Никого не ползува — най-малко нашитѣ кредитори. Ето защо азъ нѣма да се огранича само съ надеждата, която се възлага на конференцията въ Лондонъ или другаде презъ м. юний, но ще се надѣвамъ, че българското правителство ще съумѣе да склони нашитѣ кредитори на една окончателна спогодба, по нашитѣ сили, за да можемъ да бждемъ ние добри платци на онова, което можемъ да плащаме и да можемъ по такъвъ начинъ да въведемъ редъ въ нашитѣ държавни финанси и да можемъ да спасимъ населението отъ деморализация.

Обаче ние трѣбва да имаме съзнанието за единъ дългъ. Кой е той? Той е много голѣмъ. Управляваме ли ние нашата страна така, щото чаканитѣ обективни мотиви да сѣ налице; да се види, че у насъ добрата воля и сериозната грижа не липсватъ, за да можемъ ние въ крѣжа на възможността да постигнемъ и колкото можемъ да постигнемъ условия за изплащане? Има ли нужда да изброявамъ азъ всичкитѣ ония законоположения, които безъ съмнение вдъхаватъ недовѣрие къмъ насъ? Има ли нужда азъ сега да се спирамъ, при вече напреднало време, върху всичкитѣ ония закони, които се фабрикуватъ, които не се прилагатъ, но повечко пакостъ, отколкото полза принасятъ и деморализиратъ? Това сѣ голѣми въпроси.

Но все пакъ сега азъ не мога да скрия едно: че трѣбва нашитѣ кредитори да започнатъ облекчението въ окончателна форма — тѣ, нашитѣ кредитори, които сѣ по-силни, по-умни, по-предвидливи отъ насъ — за да може, който и да е финансовъ министъръ, да има куража, въ рамкитѣ на това, което е постигнато, ...

Нѣкой отъ земеделците: Искате чуждо вмѣшателство.

А. Ляпчевъ (д. сг): ... да води разумно едно държавно финансово стопанство, а не да виждаме това, което, за жалостъ, понѣкога констатираме. (Ржкоплѣскания отъ сповориститѣ)

В Коевски (нац. л): Г. Ляпчевъ! Вие искате чуждо вмѣшателство.

А. Ляпчевъ (д. сг): Нищо подобно.

Председателътъ: Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Г. г. народни представители! Азъ дължа да отбележа, че българскитѣ правителства винаги сѣ искали да управляватъ здрава държавата си, съобразно нуждитѣ на народа и съобразно възможноститѣ да задоволяватъ тия нужди. И винаги сѣмъ поддържалъ и се стреми въ политиката, която ржководя да си помогнемъ ние сами, защото разбираме сами, че трѣбва да си помогнемъ ние сами, преди да искаме да н управляватъ отъвън. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството) Азъ на туй особено държа, защото искамъ винаги да отхвърля упръка, че българскитѣ управления не сѣ били въ състояние да се справятъ съ мѣжнотитѣ на своя вътрешенъ животъ. И заради туй ми се чини, че въ тово отношение поне можемъ всички да бждемъ единни, за да се разбере, що е длъжностъ на всѣкого едного, на всѣко българско правителство. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Председателътъ: Има думата народниятъ представителъ г. Кръстю Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ мисля, че е време да имамъ едни по-сериозни дебати по политиката ...

А. Ляпчевъ (д. сг): Не е тъй. Не искамъ тѣ да го доуредятъ, а казвамъ, кредиторитѣ, които сѣ тамъ, да се провикнатъ отъ нуждата и да помогнатъ на България, за да може тя да се оправи. Това е моята мисль. (Възражения отъ мнозинството)

А. Пиронковъ (д. сг): (Къмъ мнозинството) Какъ можете да мислите обратното?

Т. Тонковъ (з): Добре, че Ви коригираха.

Председателътъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Г. Пастуховъ! Отъ нѣколкото думи, които казахте, разбирамъ една Ваш мисль, която искамъ да предупредя. Г-да! Полезно е да се разискватъ въ своята широта всички въпроси, които засѣгатъ бюджета. Това разбирамъ. Но азъ бихъ помислилъ г. г. ораторитѣ, които взематъ думата, съ огледъ на това, че следъ нѣколко време ние ще внесемъ бюджетитъ и ще имаме общи дебати по бюджета, да спестятъ времето сега поне. По известни въпроси, които сѣ актуелни и има такива, както г. Ляпчевъ засегна нѣкои, полезно да се говори, но да не се разширяватъ въ подробности, които следъ 15—20 дена ще имате възможността да се изкажете. Тая молба отправямъ къмъ г. г. ораторитѣ, които ще се изкажатъ сега.

Председателътъ: Г. министъръ-председателю! Нѣмашикой записанъ и щѣхъ да гласувамъ.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Г. Пастуховъ взема думата, затуй казахъ тия думи.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ поискахъ думата преди ош г. министъръ-председателъ да поиска да каже нѣко възражения по речта на г. Ляпчева. Азъ самъ нѣмамъ намерение да държа речъ, макаръ че е наложително в нашата Камара вече да се подхвърли на генерална критика стопанската и финансовата политика на правителството. Единъ сгоденъ случай за това, както ви е известно, е вънаги внасянето на бюджетопроекта. Обаче г. министъръ-председателъ апелира къмъ насъ да спестимъ времето за ограничимъ сѣ къси разисквания, като оставимъ голѣмия въпросъ, когато бжде внесенъ бюджетопроектътъ. Да се надѣваме ли, че бюджетопроектътъ ще бжде внесенъ въ едно скоро време, за да имаме възможностъ ние да кажемъ нашата дума по политиката на правителството? Нека ми позволи г. министъръ-председателъ да не бжда тъй оптимистъ въ очакванията си, тъй като азъ мога да констатирамъ предъ васъ, че се е твърде много закѣснѣло и досега сѣ внасянето на бюджетопроекта, ако искате, и сѣ внасянето на дветѣ дванадесетинки да гласува Народното събрание.

Ето защо моята първа дума къмъ Народното събрание е не само да осѣдя тази практика на дванадесетинки, не правдана съ нищо, но дори да изкажа и моя протестъ дѣто и сегашното правителство въ вече двегодишното си властване не е имало възможността да ни внесе н.

време бюджетопроекта, както повелява българската конституция и както го задължава законът за бюджета, отчетността и предприятията.

Министър-председател Н. Мушанов: Съ оглед на ония обстоятелства, които ви изложих веднъж и втори път, настоящият бюджетопроект не може да бъде внесен, г. Пастухов, преди разрешението на въпросител, за които ви говорих.

К. Пастухов (с. д): През миналата година, когато правителството закъснѣ съ внасането въ предвидения законен срок на своя бюджетъ, то въпреки нашата позиция, можеше да намѣри едно привидно основание за късното внасане на бюджета: че, като нова власт, не се е ориентирало още въ положението, а има нужда да внесе единъ новъ бюджетъ, който да не бѣде продължение на стария. Днесъ, обаче, нѣма това оправдание. Лани, повтарямъ да кажа, имаше това оправдание не само защото мнозинството, отъ което излиза правителството, бѣ ангажирано въ предизборнитѣ си агитации, че ще даде на страната единъ бюджетъ съобразенъ съ податнитѣ сили, но и защото кризата, която все повече се разширяваше, му подсказа или трѣбваше да му подсказе, че действително има нужда държавата отъ единъ уравнивесенъ и съкратенъ бюджетъ, за да не свършва съ дефицитъ и следователно да не отегчава, а да облекчи положението на народа и на страната.

Искрено изповѣдвамъ предъ васъ, г. г. народни представители, като имамъ предъ видъ съображенията на правителството, които то и другъ път е посочвало предъ насъ, за закъснѣване да внесе бюджетопроекта за разглеждане, че тѣ ми се виждатъ несъстоятелни, не достатъчно вески да оправдаятъ тая забава.

Азъ знамъ какво иска да каже г. министър-председателъ — че той е чакалъ изготвянето на бюджетитѣ, като ги е турялъ въ връзка съ въпроситѣ, свързани съ нашитѣ заеми. И следователно, съ преговоритѣ съ външитѣ кредитори. Действително това е единъ доводъ, който не може току тѣ да се махне отъ смѣтката, но той е само единъ аргументъ, той не обяснява цѣлото положение. Азъ мисля, че и за правителството е било ясно предварително като какъ биха могли и като какъ ще се сложатъ работитѣ съ нашитѣ кредитори въ странство. Па и ясно казано, самата спогодба, която се очаква да сключи правителството и изгледитѣ на която то знае предварително, не му прѣчи да състави единъ бюджетъ въ общи линии, който въ послѣдствие да бѣде коригиранъ съобразно измѣненията, които ще ни даде спогодбата съ кредиторитѣ, докогато още окончателно не сѣ приети бюджетопроектитѣ.

Азъ оставамъ съ убеждението, сподѣляно и отъ много народни представители, че сѣщинската причина на това закъснение главно се дължи на две обстоятелства.

Първо, на липсата на изработенъ планъ отъ страна на правителството и, по-специално казано, на финансовия министъръ. да може да излѣзе предъ Народното събрание съ една ясно очертана финансова политика, съ своитѣ законоположения за съкращение, за намиране приходи или за всичко онова, което налага внасането на единъ бюджетъ въ Народното събрание.

Втора една съществена причина е — не може да се крие — несъгласието между групитѣ, които образуватъ болшинството, по една планова и конкретна финансова политика, която трѣбва да следва правителството и да бѣде установена предъ Народното събрание. Въ тази междупартизна борба се е губило много време и тя е парализирала и безъ това слабата воля на правителството и на Финансовото министерство да излѣзе съ една ясна политика, изразена въ неговия бюджетъ, предъ Народното събрание и да ни даде единъ бюджетъ уравнивесенъ, съкратенъ и поносимъ за българската държава и за българското население.

Министър-председател Н. Мушанов: Легенди, легенди!

К. Пастуховъ (с. д): Ще ми позволите, въ отговоръ на Вашия апографъ, г. министър-председателю, да бѣда преизпълненъ съ скептицизъмъ и за вашия бюджетъ, който има да внесе въ послѣдствие, . . .

Министър-председател Н. Мушанов: Той скоро ще дойде — ще го видите. Защо си служите съ предсказания?

К. Пастуховъ (с. д): . . . че ще бѣде уравнивесенъ и следователно ще може да задоволи народното представителство.

Министър-председател Н. Мушанов: Следъ 10 дена ще дойде и ще го видите.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ си спомнямъ тържественитѣ думи на г. финансовия министъръ, казани миналата година въ отговоръ пакъ на нашитѣ възражения — че той е успѣлъ да ни даде единъ реално уравнивесенъ бюджетъ, а не и единъ книженъ, фиктивенъ, дефицитеренъ бюджетъ. Азъ си спомнямъ неговия оптимизъмъ, че бюджетътъ действително е реаленъ, тѣй като приходитѣ ще постѣпятъ, както сѣ предвидени въ бюджета, а извънъ това, правителството си запазва правото да направи, въ течение на упражнението на бюджета, всички онѣзи съкращения, които се налагатъ, за да го приключи, ако не съ излишци, то поне уравнивесенъ. Защо азъ и вие и българскиятъ народъ да бѣдемъ оптимисти въ тая политика, когато самъ финансовиятъ министъръ тукъ преди нѣкое време, па и публикуванитѣ упражнения на бюджета за 9, 10 месеца ни показватъ единъ касовъ, както го нарича той, дефицитъ, възлизащъ вече на 1.700.000.000 л.? Когато ние виждаме, че държавата, правителството не е въ положение да изплаща редовно на чиновници и на пенсионери припадащитѣ имъ се заплати и пенсии, а ги държи вече по 3 и по 4 месеца безъ да е въ положение да намѣри срѣдства, за да изплати тия заплати и тия пенсии, чини ми се, че предъ правителство и предъ насъ е поставена една голѣма и тежка задача, и тая задача трѣбваше да бѣде задача на нашия Парламентъ не отъ днесъ, не и подиръ 10 дена, а трѣбваше да бѣде задача отъ преди единъ месецъ. Въ време на такава тежка криза и на финансова разруха, въ време на явни дефицитерни бюджети, натрупване летящи дългове съ милиарди, които водятъ финанситѣ къмъ банкрутъ, както не го скрива финансовиятъ министъръ, прави лошо впечатление и на самитѣ насъ, излага се Парламентътъ и предъ българското общество, предъ българския народъ, предъ селяни и граждани, че той си губи времето въ дребулии, че въ неговитѣ заседания вѣе вялость, че народното представителство, поради липса на интересни въпроси, па и по много причини, отсъствува отъ заседанията, а народътъ чака облекчение, народътъ иска закони въ защита на неговитѣ интереси, иска единъ бюджетъ, който действително да отговаря на податнитѣ му сили и да предпази държавата и страната отъ най-тежкото нѣщо, което е катастрофа или финансовъ банкрутъ. При едно стопанско разрушение, незапомнено и непознато досега, неспирано отъ никого, постоянно започваще и разтилаще се все по-нашироко, ако ние стигнемъ до единъ финансовъ банкрутъ, работата на държавата и на народъ е загубена и отговорността, историческата и настояща, на правителство и на народно представителство предъ отечество и предъ народъ е непростима и съставлява величайше престѣпление. Ето где е силата на моя протестъ противъ късното внасяне на бюджетопроекта и противъ това, че вие сега искате Народното събрание да гласува две дванадесетинки, да имате свободни рѣше въ течение на два месеца и следъ това вече да пристѣпимъ, може би, когато ще бѣде доста късно, къмъ сериозната работа, къмъ която ни зоватъ нашиятъ дългъ и конституцията, и която ни напомня и българскиятъ народъ въ лицето на своитѣ избиратели.

Г. г. народни представители! Както азъ, така и всѣки единъ, у когото не е заглъхнало чувството на съвѣсть и на дългъ, който иска да слугува вѣрно на родината и на народа си и да остане постояненъ на своитѣ убеждения и проповѣди, ще намѣримъ сили и аргументи много, за да посочимъ лошата, банкрутиралата финансова политика на правителството, не само поради стечение на обективни обстоятелства, които не лежатъ въ силитѣ на никого да ги преодолѣе — това ние признаваме и трѣбва да бѣдемъ безсѣвѣстни да отречемъ силата на тѣзи обективни и неумолими фактори, които морятъ не само насъ българитѣ, но подъ чинто удари страдатъ и всички държави — но и поради това, че правителството съ своето безволие, поради липсата на ясенъ погледъ въ днешния критиченъ моментъ, е оставило да изминатъ моментитѣ, да се влоши положението, и съзнателно ни тласка къмъ пропастъ, къмъ безизходностъ. Повече върху това азъ нѣма да се спирамъ, за да не влизамъ въ подробности.

Г. г. народни представители! Искамъ само да обърна вниманието ви върху една точка, по която стана въпросъ преди нѣколко дни, когато министър-председателъ направи своето изложение по преговоритѣ съ кредиторитѣ и ни помоли да не се откриватъ дебати по поводъ на това изложение, а когато се внесе законопроектътъ за дванадесетинкитѣ, народното представителство да каже своята дума. Азъ съжалявамъ, че интересътъ къмъ въпроса е

отлетѣл и, следователно, не се налага едно обстоятелствено противопоставяне на гледището на правителството.

Азъ съмъ ималъ случай и по-рано, чини ми се на два пъти, да се изкажа по този въпросъ, за да нѣма нужда сега да приповтарямъ моитѣ аргументи. Въ всѣки случай азъ не умаловажавамъ съ нищо факта, че правителството е успѣло да изкрѣпка нови намаления и, следователно, да облекчи съ това държавния бюджетъ. Самъ по себе си този фактъ не може да се игнорира. Обаче азъ дължа да припомня на правителството и следното нѣщо — и отъ него азъ съмъ недоволенъ — а именно, че правителството трѣбваше, както и първото съглашение го задължава, да отпочне преговори за ревизия на спогодбата отъ 1926 г. При този споръ между мене и г. министъръ-председателя тогава, той ми противопостави, че има въ съглашението една клауза: презъ м. мартъ да се отпочнатъ преговори.

Министъръ С. Стефановъ: До 4 мартъ.

К. Пастуховъ (с. д): Така. — Следователно при тази спогодба, която ни донесохте сега, трѣбваше действително да очакваме изпълнението на тѣзи писмени задължения и думи, дадени отъ кредиторитѣ. Това е единъ дефектъ, има единъ неуспѣхъ и нека се надѣмъ, че нѣма изгледъ кредиторитѣ да намѣрятъ по-нататѣкъ причина за отлагане на въпроситѣ.

Азъ твърдо вѣрвамъ, че комисията, която има да анкетира положението на България, нѣма да опровергае позицията на правителството и на българскитѣ министри, че финансовото положение на страната е влошено, че държавата не само не разполага съ валута за трансфери, но ѝ липсватъ пари въ каситѣ. Отъ това ние нѣма какво да се боимъ. Това е, вѣрвамъ, убеждението на всички, които се интересуватъ отъ положението на страни, които нашата. И когато една Франция, богата съ пари, има куража на 15 декемврий м. г. до откаже плащането на своитѣ кредитори задкокански, съ целъ да предизвика ревизия, безъ да се бои, че правителството на Ериу, което се радваше на болшинство въ камарата, ще се почувствува бламирано, нека вѣрваме, че и нашето правителство ще се въоръжи, не само съ по-голямъ право, но и съ по-голямъ куражъ и съ по-голяма воля да постави ребромъ въпроса, да предизвика и да наложи една ревизия на тази спогодба въ единъ моментъ, когато фактически или юридически нѣма нито една страна, която да изпълнява своитѣ предвоенни задължения къмъ кредиторитѣ си.

Председателътъ: Има думата г. министъръ-председателътъ.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Г. г. народни представители! Азъ съмъ доволенъ всетаки, че уважаемиятъ г. Пастуховъ се ограничи въ два въпроса, които действително представляватъ актуалностъ при дебатиранието на дветѣ дванадесетинки. По всички други въпроси, надѣвамъ се, ще имамъ случай да се изкажа подробно при общитѣ дебати по бюджета, а сега ще отговоря само на двата въпроса.

Упрѣкътъ, че правителството не внася въ законния срокъ бюджетопоекта на държавата, е правъ. За нещастие, не сме ние първитѣ, които правимъ това, нито — да не пожелае това — ще бъдемъ последнитѣ. Уважаемиятъ г. Пастуховъ ни извини за миналогодишния бюджетъ; не ни извини, обаче, за сегашния. Азъ бихъ направилъ противното.

К. Пастуховъ (с. д): Не съмъ ви извинилъ и за ланшиния.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: За ланшиния бюджетъ ни извини съ това, че сме били нови, и додето се справимъ съ работитѣ, додето разберемъ положението, закѣснѣли сме. Но за сегашния бюджетъ г. Пастуховъ е много смѣлъ и краенъ и не ни извинява. Това е гледище на единъ народенъ представител, който има право да критикува правителството. Азъ намирамъ, г. Пастуховъ, че не е отъ вреда за българскитѣ интереси, дето съставянето на бюджета е позакѣснѣло. Толкова. Ако ли 10-тѣ дни, съ които отсега ще закѣснѣмъ, сж грѣшка, поемамъ я на гърба си.

Г. П. Геновъ (р): Нека да ни е само тоя грѣхътъ.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Нека това ни е грѣхътъ.

По другия въпросъ — че нѣмаме единъ планъ — не ща да се спра. Уважаемиятъ г. Пастуховъ е отъ друга партия, която си има своя планъ. Азъ тоя планъ го чухъ преди 3 години, прочетенъ отъ г. Чешмеджиевъ. И г. Чешмеджиевъ, като говори нѣкога, каза: „Ето, ако следвахте този планъ, България щѣше да бѣде спасена!“ Навѣрно тѣ, искрено убедени въ своята доктрина, смѣтатъ, че по него планъ бихме могли да спасимъ страната. Азъ не съмъ отъ тѣзи.

Д. Нейковъ (с. д): Вие имавте планъ, г. министъръ-председателю, но той фалира.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Планътъ ни, г. Нейковъ, не е фалиралъ. За мене планътъ се състои...

Д. Нейковъ (с. д): (Възразява нѣщо)

Председателътъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Моля Ви се, недейте ме прекъсва. Азъ слушахъ г. Пастуховъ, когато говорѣше. Вие дойдохте сега да нарушавате спокойствието. — За мене планътъ за едно правителство се състои въ постояннитѣ дѣла, които то може да прокара на практика. Оттамъ нататѣкъ всички писани планове могатъ да стоятъ само за партизанско знаме. Държавата има интересъ отъ планъ, който практически и фактически се прилага, за да може народътъ да почувствува облекчението.

Д-ръ Х. Георгиевъ (нац. л. о): Две години чакахме да видимъ този планъ-

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Много сж малко, бе г. докторе. Вие, лѣкаритѣ, нѣкога за една криза на единъ боленъ,...

Нѣкой отъ мнозинството: Даватъ му хининъ.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ:... чакате единъ месецъ. Почакайте, моля Ви се, малко за едно правителство. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Г. г. народни представители! Азъ знаа, че днесъ е много лесна борбата на опозицията срещу правителството. Азъ искамъ само едно снизхождение отъ всички, които сж българи: да признаятъ, че никога правителството не се е намирало въ по-тежки обстоятелства, несъздадени отъ него, съ които то се бори. И затуй азъ казвамъ на всѣки искренъ политикъ: да разбере положението и тогава да ни цени.

А. Ляпчевъ (д. сг): Като е тѣй, тогава, г. министъръ-председателю, какъ си позволите Вие да тълкувате моитѣ думи, че били да слушаеме наредби отъвнѣ?

Отъ мнозинството: А-а-а! (Веселостъ)

А. Ляпчевъ (д. сг): Да, да. Не лоялно, ами прекалено лоялно сме се отнасяли къмъ Васъ.

Т. Тонковъ (з): Много те боли!

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Г. Ляпчевъ! Ако станахъ да взема думата срещу Вашитѣ думи, които ще прочетете въ стенографскитѣ дневници,...

А. Ляпчевъ (д. сг): Четохъ ги нарочно.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ:... то е, за да заявя, че въ българския Парламентъ не може да се чуватъ такива думи: ние да се оправяме, инакъ чужденци ще ни оправятъ.

А. Ляпчевъ (д. сг): Не е вѣрно, не съмъ казалъ това.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Тогава това е за Ваша честъ.

А. Ляпчевъ (д. сг): Азъ казахъ, че нашитѣ кредитори даже трѣбва да взематъ инициативата да ни направятъ облекчения. Но преди да искатъ тѣ да се оправимъ, ние сами трѣбва да се оправимъ, за да отговоримъ на тѣзи облекчения. Това е то казаното отъ менъ. Голѣма недобросъвестностъ е цѣлата ми речъ да се изопачи съ една дума, която Вие си позволите, за да извлѣчете ржкоплѣскания. Това е непорядъчно. Когато правите апелъ къмъ насъ, позволете да Ви кажемъ това.

Министър-председател Н. Мушанов: Вие дирите днес случай, Вие дирите днес претекст да се извините за това, което сте говорили.

А. Ляпчевъ (д.сг): Не се извинявамъ. Азъ съмъ поддържалъ това, което съмъ поддържалъ, и ако Вие не сте разбрали цѣлата ми речъ, съжалявамъ за това.

Министър-председател Н. Мушановъ: Азъ имамъ болшинството и опозицията като свидетели по този споръ съ г. Ляпчевъ.

А. Пиронковъ (д.сг): Какъ можете да допустнете, че е казалъ това?

А. Ляпчевъ (д.сг): Тукъ има само недобросъвестностъ. И прави апелъ къмъ опозицията! Трѣбва да права като Васъ опозиция, но нѣма да следвамъ примѣра Ви.

Отъ мнозинството: Сбъркали сте.

А. Ляпчевъ (д.сг): Не съмъ сбъркалъ. Поддържалъ съмъ една мисль и я поддържамъ. Преди да обвинявамъ него (Сочи министър-председателя Н. Мушановъ), азъ обвинявамъ тѣхъ, кредиторитѣ, че не правятъ намаление. (Възражения отъ мнозинството)

А. Кантарджиевъ (д): На какво прилича това?

Министър-председател Н. Мушановъ: (Къмъ А. Кантарджиевъ) Мълчете тамъ! Азъ съмъ въ състояние да се разправа самъ. Който се сърди, значи, че е сгрѣшилъ нѣщо. Нека се оправя, то е отъ полза за Парламента. Азъ казвамъ, че г. Ляпчевъ го подсѣтиха другаритѣ му да се поправи.

А. Пиронковъ (д.сг): Той говорѣше съ г. Костурковъ и не Ви разбра.

Министър С. Костурковъ: Азъ му казахъ, че не бива така да говори.

А. Ляпчевъ (д.сг): Азъ съжалявамъ, г. Костурковъ, като сте слушали цѣлата моя речъ, и не сте я разбрали. Не зная какво сте намѣрили въ моята речъ, за да претълкувате моитѣ думи. Повтарямъ, че азъ казахъ: даже нашитѣ кредитори трѣбва да взематъ инициатива да ни направятъ сериозни облекчения, преди да направимъ ние постѣпки. Това е то, а не, че трѣбва да следваме тѣхнитѣ наредби. Искате да правите дребенъ партизанлъкъ, правете го, но съ това понижавате всичко.

Председателъ: Моля, тишина, г-да.

Министър-председател Н. Мушановъ: Г. г. народни представители! Не съмъ искалъ да уязвявамъ г. Ляпчевъ. Напротивъ, темата, върху която говорѣше, е тема национална, народна и азъ го слушахъ, че говори като политикъ съ неговата важностъ, която той има въ Парламента, за да подкрепи една народна кауза, а не партизанска. Речъта му слушахъ съ внимание, защото смѣтахъ, че подкрепя една политика народна. Радвайки се отъ това, нѣмаше защо да изопачавамъ думитѣ му, да имъ давамъ другъ смисль.

А. Пиронковъ (д.сг): Вие поддържате ли, че г. Ляпчевъ е казалъ това? (Възражения отъ мнозинството)

Ц. Таслаковъ (д): Разбирамъ защита, но умна и по реда.

А. Пиронковъ (д.сг): Той (Сочи министър-председателя Н. Мушановъ) казва, че г. Ляпчевъ билъ казалъ такава нѣщо.

Председателъ: (Звъни)

Министър-председател Н. Мушановъ: Г. г. народни представители! Азъ имахъ случай по отговора на тронната речъ да кажа тукъ, че когато ще има да се обсъжда дейността на днешния кабинетъ, ще трѣбва най-напредъ да се знае, че той има едно наследство; . . .

К. Коракъ (д): Да, наследство голѣмо.

Министър-председател Н. Мушановъ: . . . че дейността на днешното правителство по финансовитѣ въпроси не можете да я отдѣлите отъ онова финансово положение, което наследи; че който иска да сѣди нашата

дейностъ, не може да я отдѣли отъ положението, въ което се намира България, и отъ финансовитѣ затруднения на цѣлия свѣтъ. Когато нашата дейностъ ще бѣде плодъ на нашата воля и на нашитѣ разбирания, азъ ще мога да приема атакитѣ и критикитѣ отъ всѣки опозиционеръ, защото и азъ 20 години съмъ билъ такъвъ и съмъ критикувалъ. Азъ не бѣгамъ отъ критиката на опозицията, нито пъкъ нѣкога ще откажа грѣшкитѣ си. Никога не съмъ смѣталъ, а особено въ тия дни, че сме безгрѣшни, че сме светци или чародеи, че можемъ да разрешаваме всички въпроси съ нѣкаква магическа прѣчка. Но, г-да, отъ денъ на денъ обстоятелствата ставатъ по-тежки, условията се влошаватъ. И г. Пастуховъ, когато говори тукъ за преди 6 месеца или за преди година, трѣбва да знае, че ние не сме били въ състояние да предвидимъ, че ще настѣпятъ онѣзи влошавания, които настѣпиха въ България и въобще въ свѣта. Три месеца сѣ въ състояние да обърнатъ много разбирания и да затрѣнятъ много пѣтици, които сме смѣтали, че сѣ били чисти. Въ такива времена живѣемъ.

Сега, г. г. народни представители, нека приемемъ упрѣка, че сме закѣснѣли съ бюджета, че внасянето на дванадесетинки е ненормално. Но въ всички държави, където традициитѣ бѣха постоянни, не като у насъ, дето по изключение сме изпълнявали законитѣ, въ туй време и тамъ виждаме същото нѣщо. Нима французскитѣ парламенти, когато гласуваше миналата година бюджета, предвиждаше, че той ще даде 10—12 милиарда франка дефицитъ, които представляватъ 1/3 часть отъ бюджета? Нима въ Англия, такава богата държава, предвиждаха миналата година, че за 11 месеца бюджетътъ ще даде единъ дефицитъ отъ 377 милиона долари? Да не изброявамъ повече държави. Вѣрно е, че много сме се излѣгали, но, както виждате, и въ такива богати страни, съ акумулирани богатства, откъдето повече приходи могатъ да се взематъ, отколкото у насъ, отъ нашата беднотия, ставатъ излѣгвания, защото така бързо се измѣнятъ обстоятелствата и така не зависятъ отъ насъ, хората, че просто ние трѣбва да се прекланяме предъ съдбата си.

Азъ смѣтамъ, че г. Пастуховъ направи единъ правъ упрѣкъ, а именно, че може би закѣснението ще отегчи нашия новъ бюджетъ съ разходитѣ, които ще се направятъ въ предстоящитѣ два месеца по размѣритѣ на миналия бюджетъ, ако той бѣше гласуванъ навреме. Трѣбва да ви кажа, обаче, че по решение на Министерския съветъ, лицата, които длѣжности се съкращаватъ по новия бюджетъ, се уволняватъ отъ 1 априлъ, преди прокарването на двѣтѣ дванадесетинки и преди да гласуваме новия бюджетъ. Ше се извършатъ и други съкращения, каквито постоянно се правятъ. Така че въ тия два месеца изпълнителната властъ ще направи нуждитѣ съкращения, които ще бждатъ направени, предполагаемъ, и въ новия бюджетъ. Може да не бждатъ направени напълно всички съкращения, но въ този пѣтъ сме. И тоя недостатѣкъ, който иматъ тия две дванадесетинки, и за който спомена г. Пастуховъ, ще трѣбва ние, министритѣ, съ нашата дейностъ да го премахнемъ преди да се гласува новиятъ бюджетъ. Въ тоя пѣтъ трѣбва да се върви.

Мене ми се чини, че г. Пастуховъ самъ ще се убеди — азъ вѣрвамъ въ неговата искреностъ, когато критикува като опозиционеръ — че ние сме имали съображения — най-подиръ това е въпросъ на тълкувание — че е отъ полза за българската държава тази година бюджетътъ ни малко по-късно да дойде въ Народното събрание да се гласува.

Г. г. народни представители! Г. Пастуховъ повдигна и другъ единъ въпросъ. Той призна, че, каквото ще да се говори, това, което донесохме последния пѣтъ отъ чужбина, все е придобивка. Но азъ мисля, че той погрѣшно схваща и тълкува известни обстоятелства, известни факти. До 4 мартъ ние трѣбваше да отидемъ да преговаряме съ портюритѣ относно ревизията на съглашението отъ 1926 г. Ние заминахме по-рано — ако се не лъжа, на 26 февруарий — за да съблюдимъ този срокъ. Този срокъ бѣше даденъ за третиране au fond въпроса за ревизията, а не, както бѣше дотогава — за облекчение нашитѣ плащания. Онова, което спечелихме, азъ ви го казахъ по-рано. Г. Пастуховъ влѣзе по-късно, следъ като бѣхъ далъ азъ вече обяснения на г. Ляпчевъ по този въпросъ. Портюритѣ изрично приеха, че условията sont réalisées . . .

К. Пастуховъ (с. д): Знамъ.

Министър-председател Н. Мушановъ: . . . и че отъносно въпроса за l'étendue на намаленията — което значи за размѣра — искатъ да знаятъ истинското финансово и

стопанско положение на България, т. е. да проверят разпоредбите, които ние дадохме за това положение — че е лошо. Г. Пастухов казва: „Вие тръбаваше дотогава да свършите“. Какъ да свършим? Да наложим ние? Какъ да наложим? Вие сте юристи, г. Пастухов. Азъ съмъ говорилъ на тая тема и другъ път тукъ. Има клауза въ конвенцията, че при влошено финансово и стопанско положение на България, тя има право да иска ревизия на това съглашение.

К. Пастуховъ (с. д): (Казва нѣщо)

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Моля, чакайте да се разбере. — Ние поддържаме, че фактически това положение е настъпило. И кредиторътъ поддържа, че условията сѣ настъпили, сѣ осъществени, сѣ реализирани, но трѣбва общо съгласие по тоя въпросъ, защото само по общо съгласие може да се постигне намаление.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ възразявамъ, че ако бѣше едно фактическо състояние, ще ви кажатъ: „Едностраненъ актъ не ви позволяваме“. Когато имамъ една юридическа база, длъжна е и другата страна да отговори. А ако не отговори, трѣбва да се намѣри начинъ да се разреши въпросътъ.

Г. П. Геновъ (р): Другата страна не е отговорила.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Казано е, че ако се констатира фактътъ на нашето влошено положение, по взаимно съгласие страните, длъжникъ и кредиторъ, трѣбва да се споделятъ относително размѣра на намалението.

К. Пастуховъ (с. д): Ние не сме Франция и Америка, за които има значение фактическото положение, но нѣматъ юридическа клауза. Ние сме договоряща страна.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Чакайте, моля Ви се, г. Пастуховъ, да се разбере.

Г. П. Геновъ (р): (Къмъ К. Пастуховъ) Ако откаже другата страна да преговаря, тогавъ може да има приложение *rebus sic stantibus*, и тя не може да откаже да преговаря.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Повдигате единъ въпросъ, г. Пастуховъ, правите критика, изслушайте обясненията ми. Въ фактическото положение трѣбва да има наличие условията за ревизия. Кредиторътъ признава, че ти има, но казва: „Намалението и размѣрътъ му трѣбва да се опредѣли“. Кой ще го опредѣли? Ние предлагаме 20 ст. Кредиторътъ казва: „Ние не можемъ да отидемъ до тамъ; трѣбва взаимно съгласие по силата на самата конвенция“. Ние поддържаме, че има единъ органъ незаинтересованъ, какъвто е Финансовиятъ комитетъ, който е въ състояние да ви даде основата относително влошеното положение. Тѣ се прекланятъ предъ него, но казватъ: „За да знаемъ размѣра до какъ трѣбва да отидемъ, ние искаме да знаемъ въ какво положение, финансово и стопанско, се намира България“. Да диримъ другъ арбитъръ ли, за да разреши до каква степенъ трѣбва да станатъ намаленията?

К. Пастуховъ (с. д): Не това, г. министъръ-председателю. Но не винаги да се върви по волята и желанието на кредиторътъ, за които пътятъ къмъ ревизия е много бавенъ. Ако ние не го ускоримъ, може би кризата ще мине, или ще дойдемъ до положение на фактически мораториумъ, защото нѣма откъде да плащаме.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Ама, г. Пастуховъ, Вие пледирате тъкмо нашата кауза. Тъкмо заради туй бързамъ и азъ. Защото, когато признаватъ по принципъ, че има условията за ревизия, азъ искамъ да констатирамъ положението, за да дойдемъ до размѣра. Мене не ме интересува само принципътъ, че имало ревизия, а ме интересува фактически до какви резултати ще дойдемъ. Кредиторътъ ни казва: „Финансовиятъ комитетъ ще дойде да проучи положението и ако той го констатира, както вие го излагате въ изложението, което представихте, ще третираме въпроса за намалението“. Може ли да виѣните въ вина на правителството това, че ние не сме наложили непременно на кредитора да ни каже, преди изучаването на нашето положение, до какъвъ размѣръ ще слѣзе въ намалението?

К. Пастуховъ (с. д): Това може да е начинъ — да отложимъ дѣлото.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Дѣлото е отложено за единъ месецъ.

К. Пастуховъ (с. д): Не е никакъ отложено.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Позволете ми да Ви обясня. Азъ смѣтамъ, че толкова сѣ по-чести прекланения, колкото е по-слабъ опонентътъ. Но да се разбере. Когато казвамъ, че представителитъ на Финансовия комитетъ ще дойдатъ преди Великденъ, за да може да Великденъ да дадатъ рапорта си на Финансовия комитетъ, който е свиканъ на 24 априлъ да даде мнение, тѣ значи, че сме избрали времето, за да можемъ по-бързо да постигнемъ резултати и че ние сме сезирали институтъ, отъ които зависи разрешението на въпроса, за да могатъ въ най-късъ срокъ да се произнесатъ. Какви повече можете да искате?

Г. г. народни представители! За портюритъ има и единъ другъ аргументъ — нека си го кажемъ откровенно. Представителитъ на портюритъ искатъ за себе си да иматъ данни отъ Финансовия комитетъ, чрезъ които да иматъ основание, вземайки решение подъ своя отговорностъ за интереситъ на портюритъ, да могатъ да имъ кажатъ: „Имъ Финансовия комитетъ — едно учреждение безпристрастно то ни дава такава аргументация, то констатира положението така лошо и следователно, ние не можахме да направимъ друго нѣщо“. Да ви дамъ единъ примѣръ. Получавамъ днесъ едно частно писмо; изпратено е до министъръ-председателя на България отъ една вдовица французойка, жена на нѣкой си лѣкарь, която казва — цитирамъ ви го, за да илюстрирамъ психологията на дребни портюръ-французинъ — „Азъ, казва тази жена, имамъ 1500 франка рента отъ облигации отъ българския стабилизационенъ заемъ отъ 1928 г. Чувамъ сега, че Вие стѣте въ преговори съ портюритъ за намаление. Това ми е единствениятъ приходъ. И сестра ми има такива облигации. Моля Ви се, изпратете ми сухи плодове или пъкъ житъ вмѣсто паритъ, които имамъ да получавамъ отъ българската държава“. (Смѣхъ) Сухи плодове иска жената! Ет ви писмото, (Сочи едно писмо) вземете го и го прочетете. Тази жена, която е наша портюрка, си е разрешила за себе си много лесно въпроса. Вчера получихъ това писмо — разгледа.

Аргументътъ на представителитъ на нашитъ портюри: „Г-да! У насъ портюритъ сѣ дребни съществуващи — лѣкари, вдовици, чиновници и др., които сѣ купили на нѣкой и друга облигация, отъ които иматъ известна рента и сега, когато искате да намалявате плащанията по тѣ облигации, тия дребни портюри сѣ много недоволни, както е недоволенъ всѣки единъ кредиторъ, когато се намаляватъ задълженията на неговия длъжникъ“.

Ако ви посочихъ тоя фактъ, то е затова, защото представителитъ на портюритъ искатъ мнението на Финансовия комитетъ дотолкова, доколкото ще могатъ да взематъ отъ него аргументъ да убедятъ дребнитъ бедни портюри, по силата на обстоятелствата, по силата на нѣщата, да бъдатъ принудени всички да се лишатъ отъ известни положителни приходи, които сѣ имали досега.

Г. г. народни представители! Азъ съмъ виждалъ туй много пъти, при всѣка една загуба и обвързване на българската държава, да имаме голѣмъ куражъ да отстояваме отъ тия мѣста (Сочи министерската маса) задълженията които сме поемали. И днесъ, когато говоримъ за това финансово положение, за неплащане на чиновническитъ заплати, азъ мога да ви посоча зашто става у насъ. Въ миналото българската държава, за нещастие, малко години приключвала бюджетитъ си съ излишѣци, а повече сѣ дѣфицити — едни, които оставаха като задължения на българската държава къмъ Народната банка, отъ времето когато българската държава имаше възможностъ да бъръ въ каситъ на Народната банка; други — когато имаше възможностъ държавата въ тежки дни да шконтира държавнобонове на частни банки, за да си помогне временно, и трети — когато нѣмахме възможностъ да склучимъ заеми. Ако българската държава е свободна и може да отиде до 4 милиарда лева задължения къмъ Народната банка, както бѣше въ миналото; ако държавата можеше си шконтира временно нѣкъде боноветъ, за да вземе паръ ако ние бѣхме партизани на тая политика, че когато дадатъ една-две трудни години и се натрупатъ дефицити милиардъ и половина — два, българското правителство склучи единъ заемъ отъ вънъ, за да покрне дефицититъ да плати на фондовѣтъ, отъ които сѣ взети суми и да ги срещне задълженията си къмъ банцитъ, тогава положението за всѣко правителство е изчислено, е много лесно. Въ сегашно време ние не можемъ да вземемъ отъ Нар-

вата банна нито сантимъ, за да си помогнемъ; не можемъ да шконтираме нито за сантимъ бонове въ частни банки, за да си помогнемъ, защото такива ни сж задълженията, съ които сме обвързани по договоритъ, сключени презъ 1926 и 1928 г. (Ржкоплъскания отъ мнозинството)

Обаждаатъ се: Много върно.

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Какво можемъ да направимъ?

И. Василевъ (д): Има думата г. Ляпчевъ!

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Какво може да направи правителството?

А. Ляпчевъ (д. ср): Имате 600 милиона лева закърснѣли заплати, имате и единъ милиардъ лева печалба отъ насичането на сребърнитъ монети. Защо забравяте това?

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Моля, моля, ние не говоримъ по-подробно по това, когато почнатъ разискванията по бюджета. — Но питамъ азъ: при това тежко положение на нашата държава, при тая стопанска стагнация, която никога не е виждана и не е чувана, при това обедняване, което г. Ляпчевъ съ тъй хубави думи обрисова отъ трибуната, какъ искате вие въ туй време ние да надмогнемъ? Вързали сте ни краката съ букаи, а искате отъ насъ да препускамъ! Това никъде не съмъ го виждалъ! (Бурни ржкоплъскания и смѣхъ отъ мнозинството)

А. Ляпчевъ (д. ср): Не сж вързани краката ви.

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Съ букаи!

А. Ляпчевъ (д. ср): Не е върно!

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Какъ да не е върно? Съ букаи сж вързани!

А. Ляпчевъ (д. ср): Сами отегчавате положението си.

Председателъ: (Звъни).

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Но, г. г. народни представители, азъ мога да ви увѣря, че ако има нѣщо, което най-много тежи на правителството, което би тежало и на всѣки единъ, който управлява, то е туй: да виждаме, че на чиновницитъ не сж платени заплатитъ за два или три месеца. То е тежко, и действително има чужди управници, които се чудятъ, че една държава, при това положение, може да седи мирна, както седи България. Азъ и другъ пътъ съмъ хвалилъ, и сега ще похваля пакъ добродетелитъ на нашия народъ. Пороцитъ ние винаги сме ги посочвали, добродетелитъ не ги посочваме. Азъ нѣколко пъти съмъ говорилъ за тоя нашъ селянинъ, който още не е получилъ бона си осребренъ, следъ като даде житото си на държавата безъ лихва. Малко народи могатъ да направятъ това. Сжщото мога да кажа за чиновницитъ, които бедствуватъ, които изнемогватъ но, виждайки бедственото положение на държавата, търпятъ, защото, убеденъ съмъ, че по-малко могатъ да отдадатъ това на едно нехайно или пристрастно управление, отколкото на обстоителствата, въ които цѣлятъ народъ и правителството се намиратъ (Ржкоплъскания отъ мнозинството). И азъ мога да ви увѣря, че съ политиката, която водимъ, ще намѣримъ цѣръ, за да уредимъ и тия въпроси. (Ржкоплъскания отъ мнозинството). Ще го диримъ. И азъ съмъ убеденъ, когато човѣкъ върви праволинейно въ пътя си и работи откровенно и честно, всички хора ще го разбератъ, ако той отиде до нѣкой по-крайни мѣрки, за да спасява положението. (Ржкоплъскания отъ мнозинството)

Председателъ: Има думата г. министърътъ на финанситъ.

Министъръ С. Стефановъ: Г. г. народни представители! Съ внимание изслушахъ бележитъ, които се направиха по поводъ внесения законопроектъ за две дванадесетинки. Времето, обаче, е напреднало, а, отъ друга страна, считамъ, както вие изглежда сте съгласни, че е излишно по този поводъ да се развиватъ голѣми дебати, тъй като въ скоро време ще се влесе бюджетътъ и тогава ще се даде възможностъ, както на оппозицията да даде една по-обстойна критика на стопанската и финансова политика на правителството, тъй сжщо и намъ да отговоримъ на тази критика. Считаю, следователно, че по този поводъ

сега е свършено излишно да се впускамъ и отговарямъ на бележитъ, които се направиха. Все пакъ, обаче, тѣ не могатъ да се отминатъ свършено безъ отговоръ.

Азъ не вѣрвамъ, че критикитъ — не ща да кажа „атакитъ“ — които днесъ се правятъ по тоя случай, да полѣма степенъ сж искрени и се правятъ при едно съзнание, че действително положението, каквото е днесъ, или каквото би настѣпило, както г. Пастуховъ се изрази, може да бѣде резултатъ само на безгрижието или само на политиката на днешното управление.

Мене ми се чини, г. г. народни представители, че днешното положение нито може да бѣде разгледано, нито критикувано изолирано само за периода отъ момента, когато днешното правителство е поело властта. Това е единъ въпросъ много голѣмъ, който има нужда отъ всестранно пояснение. Азъ ще го изоставя засега.

Бележитъ, които се направиха отъ г. Ляпчева, по бюджета, въ смисълъ: до каква степенъ сж останали открити задължения отъ 1932 г. насамъ, по бюджета, бѣха еднозначни и неточни. На второ мѣсто той направи единъ общъ прѣгледъ на положението отъ преди войнитъ досега, като добре разграничи този периодъ на три етапа. И азъ съмъ много доволенъ, че г. Ляпчевъ съ тия си обяснения подкрепи една моя теза, която неизмѣнно съмъ поддържалъ, че външни оправдателни причини за кризата въ страната, които не сж по волята и възможноститъ на ние правителство да ги отстраня, настѣпиха само отъ 1929/1930 г. насамъ, а особено къмъ 1931/1932 г. Г. Ляпчевъ подчерта това. Третиятъ въпросъ, който той засегна, е въпросътъ около външнитъ ни задължения.

По първия въпросъ, г. г. народни представители, азъ нѣмамъ, освенъ да кажа, че цифритъ, които г. Ляпчевъ ни посочи, бѣха само цифритъ на едната страна. Той пропусти да даде цифритъ на онова, което тѣзи два бюджета сж платили за смѣтка на миналитъ бюджети. И за да не остане впечатление, както той каза, че два милиарда сж взети за използване отъ тия два бюджета, азъ трѣбва да добавя, че другата страна пропустила да каже, че повече отъ единъ и половина милиарда сж платени отъ тия два бюджета за смѣтка на минали години, и тогава картината става друга. Но този въпросъ нека го оставимъ за другъ пътъ. Мене ми се чини, че миналия пътъ, когато говорихъ, достатъчно ясно обяснихъ, съ какво си е послужилъ сегашниятъ бюджетъ и какво е платилъ за смѣтка на миналитъ бюджети. Тогава дадохъ много ясно отговоръ на този въпросъ и нѣма защо сега да се приповтарямъ.

Вториятъ въпросъ, за сравнението, е вече единъ въпросъ, по който има какво да се каже.

Г. г. народни представители! Азъ не зная дали нѣкой искрено може да смѣта, че всички тия тежести на днешното положение, въ което живѣемъ, сж настѣпили отъ 21 юний, отъ когато днешното правителство е поело властта. Тѣ не настѣпиха на 21, тѣ съществуваша и преди тая дата. Повтарямъ, че това положение не може да бѣде изолирано разглеждано; то трѣбва да бѣде правилно анализирано и трѣбва всѣки да се съгласи, че само следъ една предпоставка ние можемъ да дадемъ правилна оценка на онова, което се върши, откогато е на власт днешното правителство. Нѣма да влизамъ въ много подробности, но съ нѣколко цифри азъ трѣбва да се поясня.

Г. г. народни представители! Две думи относно промѣната на стопанската конюнктура, която настѣпи специално отъ 1931 г. насамъ. Бележката, която направи г. Ляпчевъ, се отнася до спадането на ценитъ на земеделскитъ произведения презъ тѣхно време, откогато започна стопанската криза. Но условията, които настѣпиха по-късно, презъ наше време, съ всички днешни затруднения, които се появиха въ другитъ страни, сж външни прѣчки, които силно затрудниха и които не сме въ сила да отстранимъ. Може ли това да не се има предвидъ? Ами намалението на вноса, по силата на единъ другъ проблемъ — девизнитъ затруднения? Ами намалението на износа, който днесъ е 5 пъти намаленъ въ стойностъ, отколкото по-рано, въ минало време? Срещу 550 милиона поставлени девизи въ миналото, сега получаваме 100 милиона. Държи ли се смѣтка, какъ се пържимъ при това положение въ собственото си масло? Ами отражението на девизитъ върху стопанския животъ, върху производство, върху търговия, консомация и т. н., а отъ тамъ, отражението и върху приходитъ на бюджета? Всичко туй не трѣбва ли да се има предвидъ? Нищо по-лесно да се критикува, но тая критика трѣбва да бѣде обективна.

Азъ нахвърлямъ въпроситъ само така, безъ да влизамъ конкретно въ сжщията имъ, безъ да ги пояснявамъ, за

да се разбере, че нѣма по-лесно отъ това да се хвърлятъ упрѣци и отправятъ атаки срещу днешното-управление — правилъ съмъ това и азъ — но трѣбва да се държи смѣтка за условията, при които се е работило вчера и при които се работи днесъ. Азъ не съмъ отъ тия оптимисти, които на всичко гледатъ розово, нито пъкъ съмъ отъ тия песимисти, които, обезвѣрени, стоятъ съ скръстени ръце и не действуватъ; не е такова и правителството. Азъ считамъ, че ако си кажемъ истината съ едно по-друго съзнание, ще поемемъ всичкитъ отговорности и задължения. Защото днесъ държавата не е въ положението на миналото — да може да отговаря на всички нужди, които сѣ знаели днесъ; това е народътъ, народното стопанство, което трѣбва да отговори на исканията на държавата, да поддържа държавата, респективно себе си. Даваме ли си ние отчетъ за това въ такива времена на страшна криза, и за туй, което се иска отъ народното стопанство? Какъ може при това положение да се говори само за „облекчения“? Днесъ и утре ние трѣбва да градимъ само възъ основа на перспективитъ, които стопанската конюнктура посочва и при възможноститъ, които нашата действителностъ ни дава, които трѣбва да бждатъ ясни за всѣкого. Нима могатъ да се игнориратъ всички ония условия вънъ отъ насъ, които не могатъ нито днесъ, нито утре така лесно да бждатъ отстранени или пъкъ да се игнориратъ изключителнитъ затруднения, които сѣ налице и не могатъ да се отрекатъ? Азъ нѣма да се спирамъ на тия работи, за да ги пояснявамъ, но давамъ достатъчно факти и пояснения, за да се види какво е положението, да се прави различие между миналото и настоящето и да се държи смѣтка за условията, при които се работи днесъ.

Нѣма безгрѣшни хора, но съ положителностъ държа, че ако у насъ има 10 на сто грѣшки, 90 на сто отъ причинитъ за днешното положение илатъ отъ наследенитъ тежести и отъ силно промѣненитъ днесъ финансови и стопански условия. За мене, г. г. народни представители, има единъ единственъ въпросъ: можемъ ли ние, при туй положение, да бждемъ обвинени, че нито ни е ясно положението — както се изрази г. Пастуховъ — нито пъкъ, че имаме единъ ясенъ погледъ върху него?

Можемъ ли ние, г. г. народни представители, да бждемъ обвинени, че не действуваме съ всичкото съзнание на отговорностъ, съвършено чистосърдечно, съ едно себеотрицание, каквото азъ не помня въ миналото, да поемемъ отговорности въ смисълъ да бждемъ неприятни на своитъ избиратели, но да изпълнимъ дълга си така, както повеляватъ само интереситъ на държавата? Тукъ азъ съмъ гордъ да защита правителството и себе си, като министъръ на финанситъ, че имаме достатъчно куражъ да поемаме отговорности и да искаме нови тежести отъ народа, защото въпроситъ сѣ приказки и сѣ програми не се разрешаватъ, а само съ срѣдства и възможности. Но нещастieto днесъ е тамъ, че много малко се разбира колко наистина е тежко положението и че много малко се държи смѣтка, колко малко сѣ срѣдствата и възможноститъ, съ които има да се оперира.

При това положение, г. г. народни представители, трѣбва да ви сѣ ясни задачитъ, съ които има да се справя днешното правителство. Азъ не единъ пътъ съмъ казвалъ, и днесъ ще повторя, че разрешението на тия задачи не може да бжде по силитъ само на правителството.

Тѣхното разрешение може да стане само съ обединенитъ сили на българския народъ и за народното стопанство, за честта на което трѣбва да признае, доколкото отъ срещитъ си съ тѣхнитъ представители вадя впечатления, че при тия жертви съ нови даждия при днешното стѣснено положение, въ такива голѣми размѣри, то има съзнанието да ги понася. И азъ съмъ увѣренъ, че отъ това съзнание на народното стопанство, народното представителство само ще черпи куражъ и ще можемъ да разрешимъ тежката задача, която ни предстои.

Предъ менъ се слага въпросътъ, какво трѣбва да направя, като финансовъ министъръ, за изплащане заплатитъ на чиновницитъ? Азъ не искамъ да влизамъ въ анализъ на цифритъ, но мога да ви кажа, че усилията, които се правятъ днесъ, за съжаление, много малко се преценяватъ, защото три четвърти отъ мѣрките, които вземаме въ форма на закони, както ги внасяме въ Камарата, нито се разбиратъ, нито, за съжаление, се чувствуватъ. Азъ не желая да надценявамъ нашитъ заслуги, но смѣтамъ, че всѣки, който представлява едно общество политическо течение у насъ, трѣбва да знае ясно работитъ, щомъ има куражъ да прави бележка на насъ, той трѣбва да има

ясенъ погледъ върху нѣщата. А не само съ фрази и големи декламации да си служи.

Съ тия нѣколко общи обяснения, които ви дадохъ, г. г. народни представители, азъ ви моля да гласувате законопроекта, като считамъ, че сега е излишно да влизамъ въ по-обширни обяснения по голѣмитъ проблеми, свързани съ бюджета. (Ръкоплѣскания отъ мнозинството)

Председателъ: Моля ония г. г. народни представители, които приематъ по принципъ, на първо четене, законопроекта за разрешение временни кредити за нуждитъ на държавата презъ месецитъ априлъ и май отъ финансовата 1933/1934 г., да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Министъръ С. Стефановъ: По спешностъ, г. председателю, моля да се гласува на второ четене.

А. Пиронковъ (д. ср.): Какъ може да се гласува бюджетъ по спешностъ?

Министъръ С. Стефановъ: Нѣма значение, г. Пиронковъ.

Председателъ: Моля, които приематъ предложението на г. министра, да се пристѣпи по спешностъ къмъ второ четене на законопроекта, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта на второ четене.

Секретаръ Д. Тотевъ (д.): (Чете)

„ЗАКОНЪ“)

за разрешаване временни кредити за нуждитъ на държавата презъ месецитъ априлъ и май отъ финансовата 1933/1934 г.

Председателъ: Моля ония, които приематъ заглавието на законопроекта, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ Д. Тотевъ (д.): (Чете)

„Чл. 1. Разрешаватъ се на министра на финанситъ кредити за посрещане на неотложни нужди:

- а) за министерствата и дирекциитъ до 600.000.000 л.
- б) за отдѣлния бюджетъ на Главната дирекция на желѣзницитъ и пристанищата до 200.000.000 л.

Министърътъ на финанситъ, до приемането на бюджет за 1933/1934 финансова година отъ Народното събрание за месецитъ априлъ и май 1933 година, има право да отпуща отъ тия кредити суми срещу разписки за неотложни нужди, по искане на министерствата, дирекциитъ и Главната дирекция на желѣзницитъ и пристанищата, и то въ размѣръ до 2/12 отъ кредититъ по бюджетитъ имъ за 1932/1933 финансова година.

Така отпуснатитъ суми се включватъ въ месечнитъ бюджети и се оформяватъ по съответнитъ кредити след гласуването и приемането на бюджета за 1933/1934 финансова година отъ Народното събрание.

Председателъ: Които приематъ чл. 1 тѣй, както с прочете отъ г. секретаря, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ Д. Тотевъ (д.): (Чете)

„Чл. 2. Министърътъ на финанситъ има право да отпуща, за месецитъ априлъ и май 1933 г., суми срещу разписки за неотложни нужди на фондоветъ въ размѣръ до 2/12 отъ кредититъ имъ за 1932/1933 финансова година и то до приемането на бюджетитъ имъ за 1933/1934 финансова година отъ Народното събрание.

Съ сумитъ по разпискитъ да се задължаватъ смѣтките на надлежитъ фондове, а оформяването имъ да става по съответнитъ кредити, следъ гласуването и приемането на бюджетитъ имъ за 1933/1934 финансова година отъ Народното събрание.

Председателъ: Които приематъ чл. 2 така, както прочете отъ г. секретаря, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

*) За текста на законопроекта, приетъ на първо четене, в прил. Т. I, № 63.

Секретарь Д. Тотевъ (д): (Чете)

„Чл. 3. За сезонни работи и нужди и за изплащане на разходи по сключени договори, министърът на финансите може, по изключение, да отпуска и по-големи суми отъ 2/12“.

Председателъ: Които приематъ чл. 3 така, както се прочете отъ г. секретаря, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Д. Тотевъ (д): (Чете)

„Чл. 4. Следъ гласуването и приемането отъ Народното събрание бюджетитѣ за 1933/1934 финансова година министърътъ на финансите определя срока за оформяване на всички разходи, отпущнати срещу разписки по настоящия законъ“.

Председателъ: Които приематъ чл. 4 така, както се прочете отъ г. секретаря, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Д. Тотевъ (д): (Чете)

„Чл. 5. Постановленията на закона за бюджета на държавата, на закона за бюджета на Главната дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата и на закона за бюджета на разнитѣ фондове на държавата за 1932/1933 финансова година, заедно съ последующитѣ имъ измѣнения и допълнения, направени съ други закони, оставатъ въ сила и действие и презъ месецитѣ априлъ и май 1933 г.“

Забележка. Основнитѣ размѣри на заплатитѣ на държавнитѣ служители отъ 2001 лева нагоре, начиная отъ 1 априлъ 1933 г., се закрѣпляютъ по на 100 л. въ полза на съответния бюджетъ“.

Председателъ: Които приематъ чл. 5 така, както се прочете отъ г. секретаря, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

И. Лѣкарски (д. сг. Ц): Искахъ думата.

Председателъ: А. МАЛИНОВЪ

Председателъ: Презъ време на гласуването не се дава думата.

Министъръ С. Стефановъ: Г. г. народни представители! ...

Председателъ: Ако обичате, г. министри, азъ ще предложа дневния редъ.

Моля, г. г. народни представители, да се съгласите да вдигнемъ заседанието за утре съ следния дневенъ редъ.

Трето четене законопроектитѣ:

1. За разрешаване временни кредити за нуждитѣ на държавата презъ м. м. априлъ и май отъ финансовата 1933/1934 г.

2. За извънбюджетния (свръхсметенъ) кредитъ по бюджетитѣ за 1932/1933 финансова година.

3. За нанаянитѣ.

4. За измѣнение и допълнение на закона за акцизитѣ и пр.

5. Докладъ на комисията по Министерството на правосъдието по исканитѣ разрешения за сѣдене нар. представители К. Русиновъ.

6. Първо четене предложението за измѣнение и допълнение нѣкои членове отъ правилника за вътрешния редъ на Народното събрание.

Доклади:

7. На прошетарната комисия.

8. На комисията по провѣрка на изборитѣ (горноорѣховски, старозагорски и егридеренски)

Т. Константиновъ (нац. с. т): Ами законопроекта за наемитѣ?

Председателъ: Които сѣ съгласни съ предложения дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 19 ч. 59 м.)

Секретари: { **Д. ТОТЕВЪ**
С. П. ЛОЛОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**